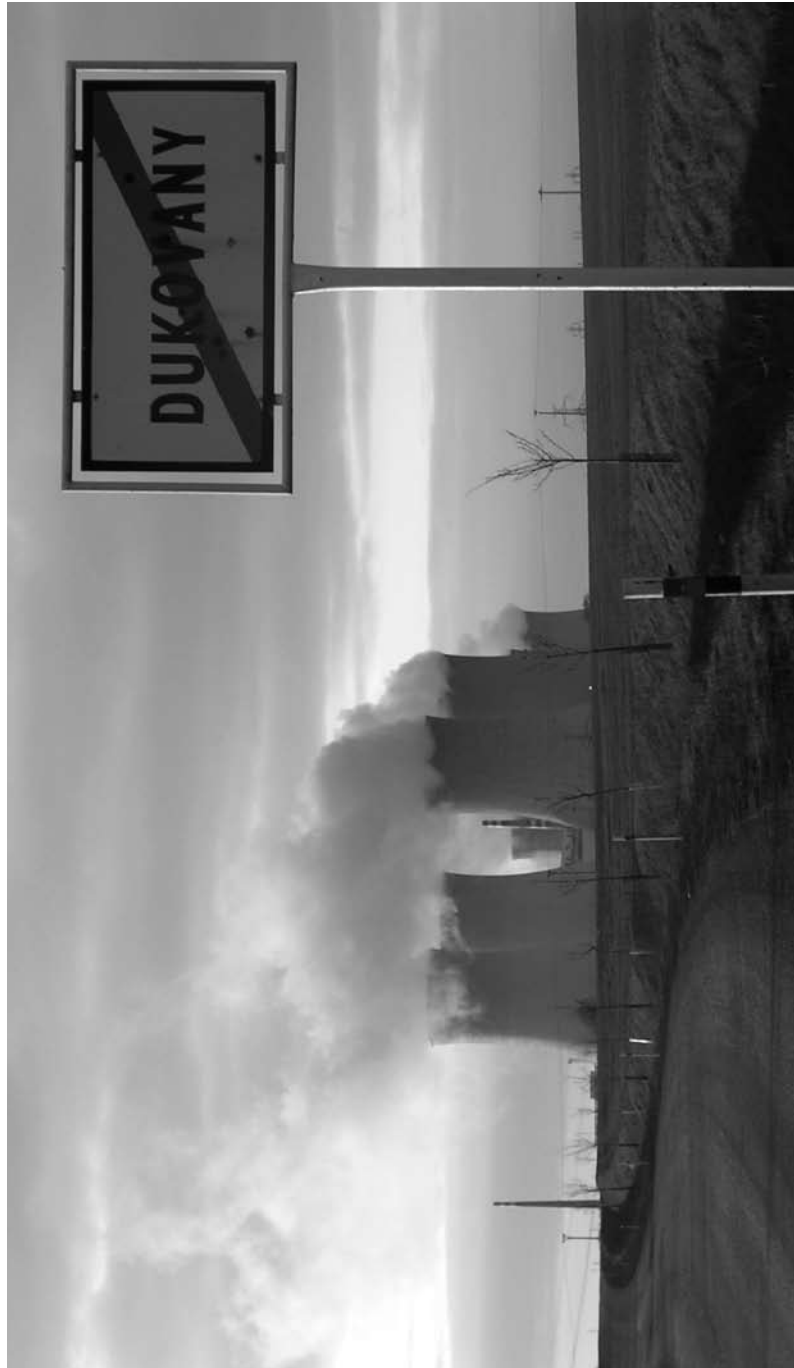

Energie budoucnosti?

Jaderná energetika ve střední Evropě

Editoři: Karel Polanecký, Jan Haverkamp

Energie budoucnosti?

Jaderná energetika ve střední Evropě

Editoři: Karel Polanecký, Jan Haverkamp
Koncept a koordinace projektu: Eva van de Rakt, Erik Siegl
Jazykové korektury: Karolína Šůlová
Autor fotografie: Jan Haverkamp
Sazba: Tomáš Barčík
Tisk: H.R.G. spol. s r.o., Svitavská 1203, 570 01 Litomyšl

Vydal Heinrich Böll Stiftung Praha v prosinci 2010

ISBN 978-80-254-8928-4

OBSAH

Předmluva	6
Shrnutí	7
Kapitola I Politická podpora jaderné energetiky	9
• Česká republika – ČEZ, jádro a politické elity (Karel Polanecký)	9
• Slovensko – Politický tlak na rozvoj jaderné energetiky (Pavol Široký)	14
• Polsko – Jaderné plány (Zbigniew M. Karaczun)	20
• Maďarsko – Stopa sovětského jaderného průmyslu (András Perger)	24
• Bulharsko – Energetická koncepce a politické zájmy (Petko Kovačev, Jan Haverkamp)	28
Kapitola II Financování výstavby jaderných reaktorů a formy státní podpory	34
Kapitola III Základní údaje o významu jaderné energetiky v pěti státech regionu	44
O autorech	51

PŘEDMLUVA

Z pohledu do statistik Mezinárodní agentury pro atomovou energii není na první pohled zřejmé, že by země střední a východní Evropy byly regionem zaslíbeným jaderné energetice. V evropských státech bývalého východního bloku se reálně budují pouze dva reaktory – ve slovenských Mochovcích. O tom, že jaderná energetika má v regionu výjimečně silnou pozici se ovšem přesvědčí každý, kdo zde sleduje společenskou debatu, přípravu zákonů nebo předvolební programy politických stran.

Politici z celého politického spektra ve většině zkoumaných zemí střední Evropy toto průmyslové odvětví podporují a pro výstavbu jaderných elektráren také aktivně vytvářejí podmínky. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že jejich popularitě to rozhodně neškodí, ba naopak. Zatímco v Německu vyvolalo vládní rozhodnutí o prodloužení provozu jaderných elektráren masové protesty, plány na výstavbu nových bloků jsou v České republice, na Slovensku nebo v Maďarsku většinou obyvatel pasivně přijímány nebo považovány za prospěšné či dokonce nezbytné.

Novináři a publicisté v hlavních médiích se většinou omezují na prosté informování o postupu vlád a energetických společností při přípravě výstavby nových bloků, aniž by toto téma jakkoli kriticky zkoumali. Debatu o negativních stránkách a rizicích jaderné energetiky nahrazují jednostranná tvrzení o jejich výhodách z hlediska energetické bezpečnosti a vývoje cen elektřiny, které ovšem nezohledňují skryté ekonomické náklady a dotace. Sice nikdo stále neví, co s jaderným odpadem, tento problém ale není považován za akutní a při debatách o výstavbě jaderných elektráren se odsouvá s tím, že jeho řešení přinese budoucnost. Kritický pohled, který poukazuje na riziko havárie velkého rozsahu a její ničivé důsledky, bývá označován jako neodůvodněné šíření poplašných zpráv.

Odbornou debatu na téma, do jaké míry a za jaké náklady mohou jaderné elektrárny reálně přispět ke snížení emisí skleníkových plynů, nahrazuje tvrzení, že jde o bezemisní zdroje. Na rozdíl od kolegů v západní Evropě neřeší energetičtí stratégové v České republice, Polsku, Maďarsku, Bulharsku či na Slovensku ani tak zásadní otázku, zda připojování nových jaderných elektráren do elektrizační soustavy nelimituje možnosti rozvoje obnovitelných zdrojů.

Heinrich-Böll-Stiftung se ve spolupráci s Hnutím DUHA a českou pobočkou mezinárodní organizace WISE pokusila podrobněji popsat příčiny a projevy výjimečného postavení jaderné energetiky v zemích střední a východní Evropy. Výsledkem je předkládaná publikace, která obsahuje příspěvky od expertů z pěti zemí regionu: České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska a Bulharska. Posouzení společných rysů a odlišností v jednotlivých zemích necháme na čtenářích. K jednomu poučení však dospěje patrně každý, kdo si texty pozorně projde – pevná pozice jaderné energetiky je dána historicky z doby komunismu a v současnosti je posilována úzkým propojením dominantních energetických společností s politickými elitami.

Věříme, že následující stránky podpoří kritický pohled, který v debatě o jaderné energetice v regionu střední Evropy prozatím chybí a otevře diskusi, kterou její zastánci často odmítají jako zbytečnou.

Petr Machálek, ředitel Hnutí DUHA

Eva van de Rakt, ředitelka Heinrich-Böll-Stiftung Praha

Jan Haverkamp, WISE Česká republika

SHRNUTÍ

Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko a Bulharsko mají mnoho společného. V druhé polovině 20. století byly součástí socialistického bloku ovládaného Sovětským svazem a jako členové RVHP (Rada vzájemné hospodářské pomoci) také odbytištěm produkce sovětského průmyslu. Ve všech zemích s výjimkou Polska byly v sedmdesátých a osmdesátých letech vybudovány jaderné elektrárny s tehdejší sovětskou technologií. V Sovětském svazu byli také vyškoleni specialisté, kteří po návratu vytvořili základ jaderné technické inteligence.

Ve všech pěti státech byl sektor elektroenergetiky ovládnán státním monopolem. Po pádu socialistického systému se tyto monopoly transformovaly na společnosti různého typu, ve kterých si ovšem vlády ponechaly majoritní většinu. Český ČEZ, polská PGE, maďarská MVM, bulharský NEK i Slovenské elektrárne si bez problémů udržely dominantní postavení, které neohrozila ani liberalizace trhu po vstupu do Evropské unie. Konkurence nemohla s transformovanými monopoly soutěžit kvůli jejich výjimečné startovní pozici. Ve všech těchto firmách si udrželi významný vliv zastánci jaderné energetiky.

Privatizace nástupnické společnosti socialistického monopolu proběhla pouze na Slovensku. Nadpoloviční podíl ve společnosti Slovenské elektrárne byl v roce 2006 odprodán koncernu Enel. Slovenská vláda ovšem privatizovala firmu s podmínkou, že účastníci tendru budou pokračovat v jaderných projektech.

Ve všech zemích se dominantním energetickým firmám podařilo navázat těsnou spoluprací s ministerstvy odpovědnými za rozvoj sektoru. Společnosti nepřizpůsobují své plány vládním koncepčním záměrům, naopak ministerstva často pouze vytvářejí podmínky pro projekty navržené manažery firem. S odkazem na energetickou bezpečnost tak státní úředníci aktivně prosazují záměry na výstavbu jaderných elektráren, které většinou vznikly již v osmdesátých letech.

Ve výstavbě jaderných elektráren vidí představitelé jednotlivých dominantních energetických společností příležitost k zachování svého výsadního postavení na národních trzích. Uhlé elektrárny totiž budou v příštích letech čelit zvyšování nákladů, protože bude třeba kupovat emisní povolenky. Těžba uhlí v regionu navíc postupně klesá. Ani jedna ze zmíněných firem se nepokusila založit významnější část svého podnikání na decentralizované produkci s využitím obnovitelných zdrojů energie. Stavba jaderných elektráren představuje poslední teoretickou možnost, jak si bývalé monopoly mohou uchovat převahu nad konkurencí a kontrolu nad trhem.

Jaderné elektrárny nad energetickou koncepcí

V žádné z pěti sledovaných zemí nebylo o výstavbě jaderné elektrárny rozhodnuto na základě energetické koncepce, která by zhodnotila výhodnost různých variant, včetně bezjaderných. Polská vláda se rozhodla prosazovat výstavbu jaderného zdroje, aniž by ji energetická koncepce doporučila. V Bulharsku nahrazuje státní energetickou koncepcí přehled projektů předložený velkými investory. V Maďarsku si parlament schválil změnu energetické koncepce, která podmiňovala výstavbu nových reaktorů odstavením starých, aniž by požadoval předložení různých alternativ a zhodnocení ekonomických aspektů takového plánu. Slovenská vláda přijala svůj strategický plán rozvoje energetiky bez širší odborné diskuse a posouzení variant, odsouhlasila jediný návrh, postavený na dalším rozvoji jádra. Vláda České republiky v minulosti doprovázela zpracování energetických koncepcí porovnáním různých scénářů. Propracovaná bezjaderná varianta, postavená na energetické efektivitě a obnovitelných zdrojích, však nebyla brána v potaz.

Jaderné nadšení politikých elit

Vysoké politiky, kteří iniciativně prosazují rozvoj jaderné energetiky, najdeme ve všech státech střední a východní Evropy. Liší se pouze motivace a způsob, jakým jaderně energetický průmysl své proponenty získává. V České republice již nikoho nepřekvapuje, že rozhodující ministerské posty obsazují lidé, jejichž minulost je spojena s ČEZ. Vlivným energetickým poradcem slovenského premiéra byl šéf firmy,

kteřá vydělává na stavbě jaderných elektráren. Bulharský prezident i ministři různých vlád se netajili osobními kontakty s představiteli ruského jaderného průmyslu. V Maďarsku se MVM podařilo získat přízeň obou rozhodujících politických stran. Parlament bez předložení jakýchkoliv ekonomických odhadů a propočtů odsouhlasil stavbu nových bloků jaderné elektrárny Paks podle předlohy této firmy.

V regionu chybí silná politická strana, která by prosazovala nejadernou alternativu rozvoje energetiky. Průzkumy veřejného mínění přitom naznačují, že po takovém programu zatím neexistuje veřejná poptávka.

Silná slova reaktor nezaplátí

Silná politická podpora, které se jaderná energetika v postsocialistické střední Evropě těší, ovšem nezaručuje, že se plánované reaktory budou stavět. Vysoká investiční náročnost vede k neochotě investorů, byť jde o silné státní společnosti, nést všechna ekonomická rizika. Ještě v devadesátých letech střeoevropské státy výstavbu jaderných elektráren jistily – na úvěry, kvůli kterým byly stavěny první bloky v Temelíně a Mochovcích, byly poskytnuty vládní záruky. Po vstupu do Evropské unie již tento postup není možný, protože by se jednalo o porušení pravidel hospodářské soutěže.

Na trhu s elektřinou musí být v Evropské unii dodržována pravidla, která brání zvýhodňování jednotlivých výrobců ze strany států. Vlády nemohou poskytovat energetickým společnostem (státním či soukromým) ani vybraným technologiím žádné výhody, které by vedly k poškození konkurence. Ani polostátní firmy proto nemohou počítat s dotacemi na výstavbu reaktorů či vládními zárukami za úvěry.

Na příkladu dostavby elektrárny Mochovce na Slovensku a pozastaveného projektu Belene v Bulharsku můžeme vidět, že vlády se přesto pokouší o nepřímou podporu jaderných elektráren i na evropském trhu. Omezování odvodů do fondu na likvidaci vyhořelého paliva nebo navyšování vlastního jmění státem vlastněné firmy (s cílem získat lepší přístup k úvěrům) ovšem nemohou ekonomickou bilanci projektů zásadně ovlivnit. Výstavba nových jaderných bloků v zemích střední a východní Evropy bude záviset na tom, jestli někdo z dodavatelů předloží nabídku, která bude pro ČEZ, MVM či PGE ekonomicky výhodná. Podíváme-li se na výsledky jaderných tendrů v různých částech světa a stále rostoucí náklady na výstavbu dvou evropských rozestavených elektráren, tak to vůbec není jisté.

KAPITOLA I.

Politická podpora jaderné energetiky – studie o pěti zemích střední a východní Evropy

ČESKÁ REPUBLIKA – ČEZ, JÁDRO A POLITICKÉ ELITY

Karel Polanecký (Hnutí Duha)

Projaderná politická scéna

Před parlamentními volbami, které v České republice proběhly v květnu 2010, byli občané svědky silně konfrontační předvolební kampaně. Hlavní představitelé klíčových stran prezentovali protichůdné plány na řízení školství, zdravotnictví či hospodaření státu. Názory na řešení ekonomických, sociálních nebo daňových problémů se diametrálně lišily a strany hlasitě kritizovaly návrhy svých protivníků. Na první pohled by se mohlo zdát, že kandidáti si z principu odporují bez ohledu na povahu problému. Při podrobnějším pročítání volebních programů ovšem volič narazil na pozoruhodnou výjimku. Strany z pravé i levé části politického spektra se shodují na potřebě rozvoje jaderné energetiky.

Konzervativní Občanská demokratická strana, která díky volebním výsledkům sestavila vládní koalici, ve svém volebním programu uvedla: „V oblasti jaderné energetiky prosazujeme urychlení prací na přípravě dostavby Jaderné elektrárny Temelín tak, aby realizační fáze začala koncem volebního období. Zároveň chceme urychlit posouzení možnosti rozšíření jaderné elektrárny Dukovany a další těžby uranové rudy jako dlouhodobě jediného energetického zdroje nacházejícího se na území ČR v dostatečném množství.“ V kapitole o životním prostředí pak označila jadernou energetiku za čistou s tím, že: „Vyřešení konce palivového cyklu a využití vyhořelého paliva jako paliva pro novou generaci jaderných reaktorů považujeme za velkou výzvu pro evropský výzkum a vývoj.“¹

Česká strana sociálně demokratická, hlavní opoziční strana, deklarovala před voliči, že podporuje „dostavbu dvou bloků jaderné elektrárny Temelín a modernizaci jaderné elektrárny Dukovany.“² Důvody pro podporu uvedených projektů ve volebním programu nenajdeme.

Pravicové strany, které spoluvytvořily vládní koalici, neslibovaly před volbami podporu konkrétních projektů, ale na rozvoj jaderné energetiky nahlížejí pozitivně. TOP 09 ve svém předvolebním prohlášení uvádí: „...mnoho dalších desetiletí se neobejdeme bez výroby elektřiny z jádra. Jaderná energetika představuje ekologický šetrný zdroj, který je velice výkonný, zatím jinými způsoby nenahraditelný.“³ Věci veřejné pak deklarují podporu „prodloužení životnosti a navýšení kapacit stávajících jaderných elektráren.“⁴

Poslední politickou stranou, která je zastoupena v poslanecké sněmovně, je krajně levicová Komunistická strana Čech a Moravy. Ta ve svém volebním programu přislíbila prosadit „jednotnou státní energetickou koncepci, zajištění energetické bezpečnosti ČR rozhodujícím podílem výroby elektřiny z jádra (prosazovat zahájení výstavby 3. a 4. bloku JE Temelín, modernizaci JE Dukovany).“⁵ Jedinou významnější politickou silou, která se nezařadila mezi stoupence jaderné energetiky, byla Strana zelených. Její postoj vystihuje věta z volebního programu: „Dokud nevyčerpáme veškerý potenciál obnovitelných zdrojů energie, a hlavně možnosti ke zvyšování energetické efektivity a úspor, nebude-

1 Řešení, která pomáhají. Podrobný volební program ODS pro volby do Poslanecké sněmovny 2010, www.ods.cz/volby2010/programove-dokumenty.html

2 Program změny a naděje, lepší budoucnost pro obyčejné lidi. Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny 2010, <http://www.cssd.cz/dokumenty/programove-dokumenty/>

3 Volební program TOP 09 pro volby do Poslanecké sněmovny 2010, <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2010/>

4 Věci veřejné, politický program, <http://www.veciverejne.cz/program-vv-energetika.html>

5 Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010, <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=4393&category=>

me souhlasit s výstavbou nových jaderných bloků.⁶

Zelení ovšem nedosáhli počtu hlasů potřebného pro vstup do poslanecké sněmovny.

Kde hledat příčiny silné shody na komplikovaném tématu jaderné energetiky? Významným faktorem je nepochybně silný vliv společnosti ČEZ, investora výstavby případných jaderných bloků, na politické špičky. Svoji roli sehrává síla průmyslových firem, které působí jako dodavatelé pro výstavbu jaderných elektráren. Politici také pozorně sledují průzkumy veřejného mínění, ze kterých plyne, že většina voličů nemá s rozvojem jaderné energetiky vážný problém. Například podle průzkumu Eurobarometer organizovaného Evropskou komisí si 59 % obyvatel České republiky myslí, že přínosy jaderné energetiky jsou vyšší než rizika, která z provozu reaktorů plynou. V tomto směru má jaderná energetika v ČR nejsilnější podporu ze všech členských států EU.⁷ Důvody, proč mají čeští političtí představitelé jadernou energii v oblíbeně, blíže rozebereme v následujících odstavcích.

Vedení ČEZ ve shodě s vládou: dostavba Temelína je prioritou

Skupina ČEZ, energetický gigant s většinovou účastí státu, označuje výstavbu jaderných elektráren za strategickou prioritu. Ve zprávě pro akcionáře firma doslova navrhuje „Rozvoj projektů jaderné energetiky všude, kde to je možné.“⁸ Předpokládá totiž, že díky většímu podílu elektřiny z jádra pak nebude muset kupovat v aukcích povolenky na emise oxidu uhličitého. V roce 2009 ČEZ vypsal výběrové řízení na výstavbu dvou nových reaktorů v Temelíně a tří dalších jinde v Evropě. Jedná se o mamutí zakázku i ve světovém měřítku – Francie a Finsko dnes stavějí po jednom reaktoru, cena v obou případech překročila 5 miliard eur.

Odkud berou manažeři ČEZu svůj optimismus? Na první pohled se odpověď zdá být jednoduchá. Po spuštění dvou reaktorů v Temelíně po roce 2000 a souběžném zajištění vývozu elektřiny z uhelných elektráren zisky firmy výrazně vzrostly. ČEZ ovšem tehdy stavěl Temelín, aniž by musel dodržovat pravidla jednotného evropského trhu s elektřinou. To mu umožnilo využít státní garance a získat výhodné úvěry. V případě budoucích investic ČEZ nemůže na státní záruky spoléhat. Dalším významným faktorem, který ČEZu významně pomohl k vysokým ziskům, byl nárůst cen elektřiny na evropském trhu po roce 2001. Nelze ovšem nijak zaručit, že vývoj cen bude i v příštích letech pro ČEZ příznivý.

Sázku ČEZu na investice do nových jaderných reaktorů lze chápat i jinak. Firma si chce udržet dominantní postavení a vidí, že se v budoucnu nevyhne nákupu povolenek pro uhelné elektrárny, který ohrozí konkurenceschopnost jejich produkce. Místo přesunu investic do oblasti obnovitelných zdrojů, se kterými má firma minimální zkušenosti, hodlá ČEZ navzdory existujícím rizikům rozvíjet jadernou energetiku. Vysvětlením může být, že současné vedení společnosti nezažilo na vlastní kůži protahování a prodražování výstavby Temelína v devadesátých letech a proto není dostatečně obezřetné.

Zarážející je ovšem postoj vlády jako většinového vlastníka ČEZ. V době vyhlášení tendru na stavbu temelínských reaktorů byla v ČR u moci provizorní úřednická vláda. Její ministři si ale nenechali zpracovat žádné nezávislé posouzení rizik spojených se záměrem ČEZ. Až v červnu 2010, téměř rok po vypsání tendru, jmenovala vláda svého zmocněnce pro temelínský projekt, který byl do té doby připravován výhradně v režii ČEZ. Zmocněncem se stal dosavadní zvláštní velvyslanec pro energetickou bezpečnost Václav Bartuška, který v rozhovoru pro časopis Respekt uvedl: „Nastala situace, že firma, kterou ze 70 % vlastní stát, vypsalu tendr za několik set miliard korun, a vláda o tom oficiálně ani nevěděla.“⁹

Členům kabinetu ovšem nedostatek informací nepřekážel a stavbu nových bloků automaticky podporovali. Například ministr financí Eduard Janota odpověděl na novinářský dotaz k možnosti využití zisků ČEZ na dorovnání schodku veřejných financí následovně: „Dobře. A z čeho bude potom ČEZ

6 Program Strany zelených pro volby do Poslanecké sněmovny 2010, <http://www.zeleni.cz/program/>

7 Europeans and Nuclear Safety, Special Eurobarometer 324, March 2010

8 CEZ GROUP: THE LEADER IN POWER MARKETS OF CENTRAL AND SOUTHEASTERN EUROPE, Investment story, May 2010, <http://www.cez.cz/cs/pro-investory.html>

9 Stát se probudil, Respekt 26/27, 28. 6. 2010

financovat další rozvoj? Z čeho se bude platit 500 miliard v případě, že se bude stavět třetí a čtvrtý blok jaderné elektrárny Temelín?''¹⁰

Výrazně odlišný přístup nelze očekávat ani od současné vlády, ve které mimo jiné obsadil post ministra průmyslu dosavadní předseda dozorčí rady ČEZ Martin Kocourek. Experti všech tří vládních stran se shodli, že vláda výstavbu nových bloků v Temelíně podpoří.¹¹ Formu podpory zatím vláda nezveřejnila, ale vzhledem k tomu, že evropská pravidla nepřipouštějí přímé dotace ani státní záruky za komerční úvěry, není těžké ji odhadnout. Ministři tedy patrně schválí využití 150 miliard korun (6 miliard eur) nerozděleného zisku ČEZu z minulých let. Původní záměr přitom byl vložit tyto peníze do startu penzijní reformy. Zájemem rozšíření Temelína se patrně bude řídit i rozhodování o vyplácení dividend v dalších letech. V posledních dvou letech ČEZ vyplatil státu na dividendách pokaždé částku kolem 20 miliard korun (800 milionů eur). O výši vyplácených dividend rozhoduje valná hromada, na které má stát většinu. Bude záležet na tom, zda nová vláda upřednostní vyplácení dividend (a posílení veřejných rozpočtů) nebo nechá peníze ČEZu na investici do obřího jaderného projektu.

Vláda rozhoduje pro ČEZ – trocha historie

K historicky patrně nejvýznamnějšímu rozhodnutí české vlády ve prospěch ČEZ došlo v roce 2003, kdy ministři rozhodli o prodeji státního podílu v pěti distribučních společnostech právě do rukou ČEZ. Tím vzniklo jádro dnešního gigantu s řadou zahraničních akvizic v oblastech výroby i distribuce elektřiny.

S ohledem na podporu jaderné energetiky stojí za připomenutí vládní zásah do dodavatelsko – odběratelských sporů v případě prvních dvou bloků Temelína. Generální dodavatel technologie Škoda Praha požadoval v roce 2002, aby ČEZu doplatil půl miliardy korun (20 milionů eur) za dodatečné práce na obou blocích, vedení ČEZu požadavek odmítalo.¹² Obě firmy byly v té době většinou vlastněny státem, což umožnilo spor vyřešit. V roce 2004 se pak Skupina ČEZ stala majoritním vlastníkem Škody Praha.

Z poslední doby lze za vládní rozhodnutí v zájmu ČEZ označit schválení nadměrné alokace pro obchodování s povolenkami (ČEZ na rozdíl od většiny evropských elektrárenských společností na povolenkách vydělává), nebo schválení legislativního předpisu, který ČEZ zajistí část povolenek zdarma i po roce 2013. Tyto kroky sice přímo nesouvisí s jadernou energetikou, ale napomáhají vytváření zisku, který firma hodlá využít právě pro financování nových reaktorů.

Jak ČEZ působí na politiky

Jak může státní firma přesvědčit politiky, aby jednali v zájmu jejího podnikání? Jak je možné, že i představitelé stran, pro které je klíčovou prioritou snižování státního dluhu, neusilují o desítky miliard korun pro státní rozpočet a přichrávají je do kasy ČEZu? Vedení státní firmy nelze upřít, že umí s politiky pracovat.

Významný podíl na vytvoření neobyčejných vztahů s vysokými politiky měl takzvaný motivační program ČEZ. Ten umožňuje manažerům nakupovat akcie za cenu, kterou měly v době jejich nástupu do funkce. Až do roku 2005 se vztahoval i na členy dozorčí rady, v níž zasedají čelní politici a vysocí úředníci. Možnost nakoupit akcie za nízkou historickou cenu a obratem je prodat za aktuální – podstatně vyšší – skutečně řada členů dozorčí rady využila. Cena akcií přitom prudce narostla především kvůli politickým rozhodnutím. Zejména po přiklepnutí distribučních společností ČEZu se dal očekávat růst ceny akcií společnosti, který úředníkům sliboval snadný výdělek.

¹⁰ <http://www.e15.cz/nazory/rozhovory/janota-nechci-psat-dva-rozpocety-levicovy-a-pravicovy>

¹¹ <http://ekonomika.ihned.cz/c1-44297780-vinety-odlozime-a-temelin-se-dostavi-dohodli-se-experti-vznikajici-vlady>

¹² Škoda Praha chce zdrazit Temelín, Hospodářské noviny, 25. 10. 2002

Dlouholetý poslanec ODS Oldřich Vojíř si tak díky členství v dozorčí radě ČEZ přišel zhruba na 15 miliónů korun (600 tisíc eur), což sám nepokládá za nesprávné: „Všude říkám, že kdyby tam byl místo mě kdokoliv jiný, tak by to s největší pravděpodobně také využil. Jinak bych takového člověka považoval trochu za blázna.“¹³ Václav Srba, náměstek bývalého sociálnědemokratického ministra průmyslu Milana Urbana, dostal za akcie 24 miliónů korun (milion eur).¹⁴ Zdeněk Hrubý, bývalý náměstek ministra financí Bohuslava Sobotky, který v dozorčí radě zasedal opakovaně a i dnes je jejím členem, získal díky výhodnému obchodu s akciemi dokonce 165 miliónů korun (4,5 milionů eur).¹⁵

Další benefity, na které měli členové dozorčí rady automatický nárok, se s uvedeným motivačním programem nedají srovnat. Přesto si přišli na milionové částky. Firma členům dozorčí rady platila kapitálové životní pojištění, mezi lety 2001 a 2006 za tyto pojistky utratila skoro 30 miliónů korun (1,2 milionu eur).¹⁶ Úředníci a politici, kteří díky ČEZu vydělali miliónové částky, jsou pochopitelně otevření prosazování zájmů firmy.

Další cestou k získání vlivu ve vysoké politice je angažování vhodného člověka do vlastních řad. Touto cestou ČEZ postupoval v případě Vladimíra Johanese. Bývalý poradce ministra průmyslu Milana Urbana pracuje pro ČEZ jako poradce pro zahraniční akvizice, je předsedou dozorčí rady ve firmě Škoda Praha (člen Skupiny ČEZ), ve stejném orgánu zasedal i v další významné dceřinné společnosti ČEZu – Severočeských dolech. Hlavně má ovšem i nadále vynikající kontakty s vysokými politiky.

Ovlivňovat politiku státu lze i opačným postupem, pomocí bývalých zaměstnanců na klíčových postech. Nelze se divit, že návrh Státní energetické koncepce podporuje masivní rozvoj jaderné energetiky, když jeho přípravu řídili ministr průmyslu Vladimír Tošovský a náměstek pro energetiku Tomáš Hüner, oba bývalí zaměstnanci ČEZ.

O neformálních kontaktech ČEZu a politických špiček vypovídá i takzvaná toskánská aféra. V létě roku 2009 zveřejnil bulvární deník AHA! fotografie z toskánského letoviska, na kterých byli zachyceni lidé z vedení ČEZ ve společnosti špičkových politiků. Přes následná ujištění, že se jednalo o náhodu, připustil generální ředitel ČEZ Martin Roman, že si půjčil jachtu od bývalého ministra dopravy Aleše Řebíčka a s premiérem a tehdejší předsedou ODS Mirkem Topolánkem se zde cíleně setkal.¹⁷ Ve stejném letovisku ve stejnou dobu se potkali také Vladimír Johannes a stínový ministr ČSSD Milan Urban. Na jiné fotografii jsou spolu Vladimír Johannes a Mirek Topolánek. Uvedené postupy částečně vysvětlují lehkost, s níž vedení státem vlastněného ČEZu získává souhlas politiků se svými záměry. Povšiml si jí i magazín The Economist, který označil ČEZ za „neobvykle mocnou firmu, dokonce i ve srovnání bývalými monopoly typu francouzské EdF.“¹⁸

Lákadlo zakázek

Významným faktorem, který motivuje část politiků k podpoře jaderné energetiky, je nepochybně také příslib zakázek pro české strojírenské podniky. Firma Škoda JS, která se na dodávky pro jaderné elektrárny specializuje, sice patří ruskému koncernu OMZ, ale s kartou zakázek pro český průmysl stále hraje. Svoji účast v tendru na výstavbu nových bloků (v konsorciu s ruskými firmami Atomstrojexport a Hidropress) Škoda JS doplnila ujištěním: „Mimořádná pozornost je v nabídce věnována tomu, aby minimálně 70 % dodávek vybavení, prací i služeb pocházelo z České republiky. Již v rámci příprav na tendr uzavřelo konsorcium předběžné dohody s více než 20 významnými českými a evropskými společnostmi.“¹⁹ Jedná se o nevymahatelnou deklaraci, na kterou ovšem politici slyší.

13 Poslanec Vojíř vydělal v politice 15 miliónů, http://zpravy.idnes.cz/domaci.asp?r=domaci&c=A050524_114824_domaci_klu

14 Policie stíhá úředníky za odměny v ČEZ, http://ekonomika.idnes.cz/policie-stiha-uredniky-za-odmeny-v-cez-dx9-/ekonomika.asp?c=A070105_657895_ekonomika_ven

15 Nový systém odměňování šéfů státních firem s opcemí ČEZ nepočítá

http://ekonomika.idnes.cz/ekonomika.asp?c=A100224_204904_ekonomika_iky

16 Dozorčí rada ČEZ vydělala 126 miliónů, http://www.lidovky.cz/tiskni.asp?r=moje-penize&c=A060506_134454_In_ekonomika_znk

17 ČEZ ujišťuje: Šéf nikomu nic neplatil

<http://www.novinky.cz/ekonomika/175156-cez-ujistuje-sef-nikomu-nic-neplatil.html>

18 CEZ and Czech energy: No, minister, <http://www.economist.com/node/15869464>

19 Tisková zpráva Škoda JS z 30. 4. 2010: Mezinárodní projekt pro Temelín, <http://www.skoda-js.cz/cs/aktuality/aktualni-sdeleni/62-tiskova-zprava-mezinarodni-projekt-pro-temelin.shtml>

Projaderná společnost

Politiky pochopitelně zajímají názory voličů na různá témata a často jim přizpůsobují svá vyjádření. Průzkumy veřejného mínění vyznívají v České republice dlouhodobě ve prospěch jaderné energetiky. Například podle výzkumu agentury STEM z března 2009 se 70 % občanů ČR vyslovilo pro výstavbu nových jaderných reaktorů.²⁰

Důvody, proč česká veřejnost důvěřuje jaderné energetice podstatně více než v jiných zemích, by si zasloužily speciální sociologický rozbor. Svoji roli nepochybně sehrává osvětová činnost a vzdělávací programy, do kterých ČEZ dlouhodobě investuje (středním školám nabízí vedle přednášek také výukové materiály a akce typu Jaderná maturita).²¹ Tím lze ovšem jen těžko vysvětlit projaderné naladění drtivé většiny médií. Významným faktorem je aktivita jaderných expertů, jejichž názoru vzhledem ke komplikovanosti problematiky novináři dávají velkou váhu. Stojí za zmínku, že Ústav jaderného výzkumu je většinou vlastněn ČEZ.

²⁰ Rozvoj jaderné energetiky podporuje 70 % Čechů, <http://dumfinanci.cz/zajimavosti/rozvoj-jaderne-energetiky-podporuje-70-cechu>

²¹ Přehled vzdělávacích aktivit ČEZ najdete na: <http://www.cez.cz/cs/veda-a-vzdelavani.html>

POLITICKÝ TLAK NA ROZVOJ JADERNÉ ENERGETIKY NA SLOVENSKU

Pavol Široký (Za Matku Zem)

Jaderná energetika se na Slovensku vždy těšila silné politické podpoře. O rozvoji odvětví rozhodla komunistická elita již v padesátých letech dvacátého století a pokračovaly v něm všechny slovenské vlády i po pádu komunistického režimu. Bez politické podpory by jaderný sektor nikdy nemohl získat svoji současnou pozici ve slovenské ekonomice. V zemi jsou nyní dvě jaderné elektrárny: Jaslovské Bohunice a Mochovce.

Jaslovské Bohunice – stručný pohled do historie

A1 – nezdařený experiment ukončený havárií

Projekt výstavby první jaderné elektrárny v bývalém Československu byl v Jaslovských Bohunicích zahájen již v roce 1956. Těžkovodní reaktor A1 byl uveden do provozu v roce 1972, ale po dvou vážných nehodách v letech 1976 a 1977 byl definitivně odstaven. Při druhé nehodě došlo k částečnému roztavení aktivní zóny reaktoru, což komplikuje jeho likvidaci. Ta probíhá dodnes.

V1 – reaktory odstavené po vstupu do EU

V Jaslovských Bohunicích byly v sedmdesátých letech postaveny a od roku 1980 provozovány další dva sovětské reaktory typu VVER 440/230, každý s výkonem 440 MW. Tento typ reaktoru první generace neplní stávající požadavky na bezpečnost – není vybaven ochrannou obálkou (takzvaným kontejnmentem) ani vyhovujícím systémem havarijního chlazení. Experti Evropské unie se shodli na tom, že reaktory VVER 440/230 nelze konstrukčně vylepšit tak, aby plnily současný bezpečnostní standard. V rámci představných jednání s Evropskou unií se kandidátské státy včetně Slovenska musely zavázat, že nevyhovující reaktory odstaví.²² Provoz reaktorů elektrárny V1 byl proto koncem roku 2006 a 2008 ukončen (o aféře kolem plánu na opětovné spuštění reaktoru během plynové krize z roku 2009 píšeme v rámečku na straně xx).

V2 – dědictví československo-sovětské spolupráce

V roce 1985 byly v Jaslovských Bohunicích uvedeny do provozu dva sovětské bloky typu VVER 440/213 se stejným výkonem, ale s částečně vylepšenou bezpečností oproti předchozí verzi. Jejich životnost byla původně plánována do roku 2015, ale po úpravách provedených provozovatelem schválila slovenská vláda pod vedením Roberta Fica (viz rámeček Atomový premiér) prodloužení jejich provozu do roku 2025.

Mochovce – jak se staví elektrárna v tržním prostředí

Mochovce 1, 2 – reaktory se státní zárukou

Projekt jaderné elektrárny Mochovce byl součástí komunistického plánu vybudovat jadernou elektrárnu v každém regionu tehdejšího Československa. Výstavba dvou bloků VVER 440/213 byla zahájena v roce 1982, ale po pádu komunismu ji ohrožoval nedostatek finančních prostředků – celkové náklady se vyšplhaly na 52 miliard slovenských korun (1,72 miliard eur), přestože původní odhad byl poloviční. Půjčky se podařilo sjednat pouze díky aktivitě slovenské vlády a především díky poskytnutí státních garancí. Vláda pod vedením Vladimíra Mečiara se přitom zaručila i za rizikové úvěry, veřejné rozpočty tak musely následně pokrýt závazky ve výši 10,9 miliard slovenských korun (360 milionů eur).²³ Bez politického rozhodnutí poskytnout státní záruky za rizikové úvěry by první dva bloky elektrárny Mochovce, které jsou v provozu od roku 1998 a 1999, nemohly být dokončeny.

²² Zástupci Slovenska byli vyzváni k odstavení zastaralých bloků již v roce 1992 na setkání skupiny G7 v Mnichově.

²³ Informácia o poskytovaní štátnych záruk v rokoch 1996–2002 a ich vplyve na deficit verejných financií, Ministerstvo financií Slovenskej republiky, Bratislava 2005

Mochovce 3, 4 – jak přesvědčit investora

Výstavba dalších dvou bloků VVER 440/213 v jaderné elektrárně Mochovce byla zahájena v roce 1987, ale po pěti letech byly práce přerušeny, neboť je nebylo možné financovat. Investor, společnost Slovenské elektrárne (SE), odhadoval, že v době přerušení výstavby byla stavební část rozpracována na 70 %, technologická na 30 % a v oblasti řídicích a kontrolních systémů bylo provedeno 1 % potřebných prací. Celkově bylo na stavbě proinvestováno zhruba 19 miliard korun (630 milionů eur²⁴).

Během přípravy Státní energetické koncepce v roce 2000 si tehdejší pravicová vláda vyžádala ekonomické zhodnocení případné dostavby obou bloků. Dostavba byla označena za ekonomicky nevýhodný podnik i v případě, že by se veškerou elektřinu podařilo prodat za cenu vyšší než tržní. Vláda dospěla k názoru, že investice do dostavby třetího a čtvrtého bloku v Mochovcích by mohla vést ke ztrátě navzdory „přehnaně optimistickým“ vstupním parametrům ekonomických kalkulací²⁵.

Stejná vláda ovšem rozhodla o privatizaci podniku Slovenské elektrárne, což znamenalo novou šanci pro projekt Mochovce 3, 4. Dostavbu reaktorů vláda stanovila jako jednu z podmínek pro účastníky privatizačního tendru a tím pádem na ně přenesla ekonomická rizika projektu. Italská společnost Enel, která nakonec většinový podíl v podniku Slovenské elektrárne získala, ještě v investičním plánu z roku 2005 upozorňovala, že dostavba, jejíž náklady odhadovala na 2 miliardy eur, nebude rentabilní a její realizaci podmiňovala daňovými úlevami a omezením odvodů na jaderný účet²⁶. Privatizační smlouva, která zcela respektovala požadavky Enelu, byla v dubnu 2006 podepsána a o rok později Enel na základě studie proveditelnosti (financované z vládních prostředků) rozhodl o dostavbě elektrárny. Studie proveditelnosti nebyla nikdy zveřejněna, publikované shrnutí neobsahuje ani jeden ekonomický údaj. Nelze tak posoudit, nakolik se do ekonomických propočtů promítlo zvýšení odhadu rozpočtu dostavby na 2,78 miliard eur, ke kterému došlo v listopadu 2008²⁷. Kroky, které nejspíše vedly ke změně názoru společnosti Enel na dostavbu elektrárny, pak iniciativně provedla vláda Roberta Fica v letech 2006–2010. Vládní pobídky Enelu lze shrnout do následujících bodů:

- Omezení odvodů do jaderného fondu

Prostředky, ze kterých se bude v budoucnu financovat likvidace jaderných elektráren po skončení jejich životnosti a ukládání vyhořelého jaderného paliva, ukládají provozovatelé reaktorů na Slovensku do Národního jaderného fondu. Vzhledem k tomu, že odvody byly zahájeny až po několika letech provozu reaktorů a ze stejného fondu se financují likvidační práce na havarovaném reaktoru A1 v Jaslovských Bohunicích, vážně hrozí, že shromážděné prostředky nepokryjí potřebné náklady. Ve strategii zadní části palivového cyklu jaderné energetiky, kterou slovenská vláda schválila v roce 2008, je uveden historický deficit jaderného fondu ve výši 71,4 miliard slovenských korun (2,37 miliard eur).

Jedním z kroků, jak přesvědčit Enel k dostavbě třetího a čtvrtého bloku v Mochovcích, bylo omezení odvodů do jaderného fondu, které ovšem povede k dalšímu prohloubení jeho deficitu. V privatizační smlouvě byla zakotvena klauzule, podle níž „roční platby provozovatelů jaderných reaktorů do fondu určeného na likvidaci zařízení nepřesáhnou 86 milionů eur.“ Podle kalkulací postavených na oficiálních odhadech proto bude deficit jaderného fondu každoročně narůstat o 26,4 až 60,9 milionů eur. Tyto peníze Enel ušetří, ale nedostatek financí na jaderném účtu dopadne na budoucí daňové poplatníky. Příklad z privatizační smlouvy se záhy promítl do změny legislativy. Proměnná složka odvodu byla už v roce 2006 snížena ze 6,8 % ceny prodané elektřiny na 5,95 %.²⁸

- Pozastavení vyplácení dividend v období 2006–2012

Slovenská vláda, která zůstává vlastníkem 34 % podílu ve společnosti Slovenské elektrárne, schválila v roce 2006 usnesení, že nebude požadovat vyplácení dividend ze zisků. Tehdejší předseda vlády Robert Fico přímo prohlásil, že rozhodnutí znamená příspěvek slovenské vlády na dostavbu bloků

24 Při kurzu 1 Euro = 30.126 SKK

25 Státní Energetická Koncepce SR, schválená vládou v roce 2000

26 TREND 24.8.2005

27 Ministr hospodářstva L. Jahnátek na tiskové konferenci 3. listopadu 2008

28 Zákon 560/2001 o Státnom fonde likvidácie jadroveenergetických zariadení a nakladania s vyhořelým jadrovým palivom a Zákon 238/2006 o Národnom jadrovom fonde

v Mochovcích. Z čistého zisku společnosti, který v roce 2009 činil 280 milionů eur, tak nedostali akcionáři včetně slovenské vlády ani cent.

- Kompenzace ztrát plynoucích z dlouhodobých kontraktů

V lednu 2006 informovala slovenská média pod titulkem „Vláda poskytla Enelu výhody v hodnotě půl miliardy“²⁹ o podporách, které Enel jako příchozí investor dostane od slovenské vlády. Ministerstvo hospodářství rozhodlo, že 10 % ze ztráty, která vyplývá z dlouhodobého kontraktu mezi SE a výrobcem hliníku Slovalco, pokryje státem vlastněná firma SEPS – provozovatel přenosové soustavy. Podle smlouvy z roku 1994 totiž musí Slovenské elektrárne až do roku 2017 dodávat firmě Slovalco elektřinu za velmi nízkou cenu, která nedosahuje ani úrovně výrobních nákladů. Díky vládnímu rozhodnutí ušetří Enel jako vlastník Slovenských elektráren půl miliardy slovenských korun (15 milionů eur). Jenom v roce 2005 tratily SE na dodávkách pro Slovalco 2,3 miliardy korun (69 milionů eur)³⁰. Schválení zmíněné kompenzace kritizovali mimo jiné i soupeři Enelu v privatizačním tendru, neboť jejich cenové nabídky počítaly s nevyhnutelnou ztrátou plynoucí z kontraktu mezi SE a Slovalco.

- Daňové prázdny pro Mochovce 3, 4

Během privatizačních jednání Enel podmiňoval investici do výstavby třetího a čtvrtého bloku v Mochovcích daňovými prázdny pro produkci elektrárny. Tato podmínka byla součástí podrobného investičního plánu z července 2005³¹ i jeho shrnutí, o kterém vláda jednala v srpnu stejného roku³². Oficiální usnesení o daňových prázdny pro Mochovce vláda však dosud neschválila, podle dostupných informací o nich jednala naposledy v lednu 2006³³. Podle odhadu ekonomických expertů citovaných ve vládních materiálech by desetileté daňové prázdny pro Mochovce ušetřily Enelu 5 miliard korun (150 milionů eur).

- Zrychlené odpisy investic do mochoveckých bloků

Další pobídkou, která má vylepšit ekonomickou bilanci dostavby třetího a čtvrtého bloku jaderné elektrárny Mochovce, má být zrychlené odepsání investice. Namísto obvyklé třicetileté lhůty požaduje Enel možnost odepsání elektrárny během deseti let³⁴. Kdyby promítl zrychlené odpisy do nákladů společnosti, ušetřil by Enel na daních 3 miliardy slovenských korun (90 milionů eur).

Tabulka: Základní body investičního plánu společnosti Enel na Slovensku pro roky 2007 až 2013:

Projekt	Výše investice [milióny Sk]	Výše investice [milióny eur]	Instalovaný výkon	Podíl na celkové investici	Podíl na celkovém výkonu
Mochovce 3, 4	63,000	1,880	880 MWe	60 %	35 %
Navýšení výkonu Mochovce 1, 2 a Bohunice V2	2,700	80	161 MWe	2.5 %	6.5 %
Plynová elektrárna	7,300	218	385 MWe	7 %	15.5 %
Uhelná elektrárna	10,800	324	236 MWe	10 %	9.5 %
Rekonstrukce uhelné elektrárny Nováky	1,100	33	98 MWe	1 %	4 %

29 Pravda 17.1.2006

30 SME, 23.6.2010

31 Pravda 4.9.2005

32 Pravda 15.10.2005

33 Pravda 16.1.2006

34 Pravda 13.9.2005

Přečerpávací elektrárna na řece Ipel	9,400	280	600 MWe	9 %	24 %
Malé vodní elektrárny	4,550	136	43 MWe	4 %	1.5 %
Větrný park	4,750	142	100 MWe	4.5 %	4 %
Celkem	105,000	3,100	2,503 MWe		

Zdroj: Pravda, 24. 2. 2007

- Sporné posouzení vlivů dostavby JE Mochovce na životní prostředí
Posouzení dopadu dostavby třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce na životní prostředí podle procedury EIA zůstává sporným bodem projektu. Odpovědné orgány dlouho zastávaly stanovisko, že projekt má platné stavební povolení a posudek EIA nepotřebuje. Stavební povolení ovšem bylo vydáno již za komunistického režimu v roce 1986. Regionálním stavebním úřadem bylo několikrát prodlouženo (naposledy v roce 2008 s platností do roku 2012), hlavní schvalovací proces však roběhl v osmdesátých letech bez účasti veřejnosti. Nevládní organizace Greenpeace a ZA MATKU ZEM podaly několik stížností na absenci posudku EIA s odůvodněním, že projekt byl oproti původní verzi zásadně změněn. Díky úsilí nevládních organizací byl proces EIA na podzim roku 2008 zahájen. Jeho zásadní chybou ovšem je, že proběhl pouze formálně, navíc v době, kdy výstavba byla v plném proudu. Standardní postup, kdy posudek EIA slouží jako podklad pro vydání stavebního povolení, nebyl dodržen.

Během celého procesu EIA bylo patrné, že odpovědným úřadům nejde o kvalitní posouzení projektu, ale o jeho rychlé prosazení. Ministerstvo životního prostředí neakceptovalo ani jedinou připomínku veřejnosti, odmítlo si vyžádat i doplnění dokumentace o tak zásadní téma jako je nakládání s jaderným odpadem. Stanovisko EIA pak zpracoval Ján Timulák, generální ředitel firmy Decom, dceřinné společnosti VUJE, významného dodavatele stavby v Mochovcích. Jako zpracovatel stanoviska tak byl v jasném konfliktu zájmů.

Nový reaktor v Jaslovských Bohunicích

Dalším výrazným krokem, který učinila vláda Roberta Fica k zachování privilegované pozice jaderné energetiky na Slovensku, bylo založení podniku pro výstavbu nového reaktoru v Jaslovských Bohunicích. Na konci roku 2008 vláda bez výběrového řízení rozhodla, že strategickým partnerem bude český polostátní gigant ČEZ. V květnu 2009 pak byla podepsána smlouva o založení podniku, ve kterém drží 51 % slovenská státní firma JAVYS a 49 % ČEZ. Informace o technických parametrech a ceně reaktoru zástupci firem zatím nezveřejnili s odůvodněním, že probíhá zpracování studie proveditelnosti³⁵. Není ovšem tajemstvím, že dodavatele i typ reaktoru určí výsledek tendru, který ČEZ vypsal na dodávku pěti reaktorů v různých evropských zemích.

Za pozornost stojí fakt, že státní společnost JAVYS byla primárně zřízena za účelem likvidace jaderných zařízení a vyhořelého paliva. Rizika podnikatelského projektu tak nese subjekt, který hospodaří s prostředky deficitního Národního jaderného fondu.

Nová slovenská vláda a jaderná energetika

Silný politický tlak na dostavbu třetího a čtvrtého bloku v Mochovcích a iniciativní kroky pro výstavbu nového reaktoru v Jaslovských Bohunicích jsou spojeny především s vládou premiéra Roberta Fica. Ve volbách, které proběhly v červnu 2010, získala Ficova strana Smer 35 % hlasů, ale nedokázala vytvořit vládní koalici. Vládu tak sestavily středopravicové strany pod vedením Slovenské demokratické a křesťanské unie (SDKU) premiérky Ivety Radičové. Při pohledu do volebních programů koaličních stran je patrné, že nelze očekávat výrazný odklon od jaderné energetiky.

35 Na Slovensku vyroste nová jaderná elektrárna, postaví ji ČEZ, <http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/na-slovensku-vyroste-nova-jaderna-elektrarna-postavi-ji-cez-006059>

Ve volebním programu SDKU se mimo jiné píše: „Nová jaderná zařízení budeme stavět pouze za účelem nezbytného pokrytí domácí spotřeby.“³⁶ Koaliční partner Svoboda a solidarita pak deklaruje, že: „Energetická soběstačnost Slovenska je možná pouze v případě dokončení třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce.“³⁷

Další vládní strana, Křesťanskodemokratické hnutí, uvádí: „Podporujeme využívání jaderné energetiky, za podmínky přísného dodržování bezpečnostních opatření a vyřešení dlouhodobého ukládání vyhořelého paliva. Jaderná energie patří k nejlépejším energetickým zdrojům, které mohou zajistit konkurenceschopnost Slovenska. Jaderná energetika přispívá rozhodujícím způsobem k omezení emisí skleníkových plynů a k bezpečnosti dodávek elektřiny.“³⁸

Slovensko-maďarská strana Most – Híd se ve volebním programu k rozvoji jaderné energetiky nevyjadřuje.

Vláda se ve svých programových tezích nezmiňuje o řešení problémů spojených s dostavbou JE Mochovce, najdeme zde pouze pozici k výstavbě nového reaktoru v Jaslovských Bohunicích: „Výstavbu nového bloku v JE Bohunice podpoříme pouze v případě, že investiční náklady pokryjí soukromé zdroje bez účasti státu.“³⁹

Proatomový premiér

Patrně žádný vysoký politický představitel se osobně neangažoval ve prospěch jaderné energetiky tolik jako premiér slovenské vlády Robert Fico. Potřeba rozvoje jaderné energetiky byla jedním z nejčastějších témat jeho mediálních vystoupení, z dostavby třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce učinil klíčovou prioritu vlády. Nikdy se nesmířil s odstavením zastaralých reaktorů v Jaslovských Bohunicích.

Na pražském setkání Evropského jaderného fóra v roce 2008 sdělil Fico účastníkům, že odstavení prvního bloku v Jaslovských Bohunicích, ke kterému se Slovensko zavázalo v přístupové smlouvě k EU, sledoval se slzami v očích. Ve svém projevu se pak netajil záměrem oddálit odstavení druhého nevyhovujícího bloku v Jaslovských Bohunicích: „Nie som za to, aby niekto porušoval základnú zásadu medzinárodného práva, že zmluvy sa musia rešpektovať. Túto zásadu môžeme prelomiť len dohodou. Preto otvárame tému: ako nám chcete pomôcť? Máme byť odkázaní na dovoz 20 percent elektrickej energie, a súčasne odkladáte posudok, ktorý má umožniť dostavbu 3. a 4. bloku (JE Mochovce). Tak teda, ak nechcete dostavbu 3. a 4. bloku v Mochovciach, tak nám ponúknite iné riešenie. Iné riešenie by, napríklad, mohlo byť o jeden alebo o dva roky posunúť fungovanie toho bloku, ktorý má byť odstavený v Jaslovských Bohuniciach.“⁴⁰ Požadavek na odstavení zastaralých reaktorů neváhal označit za mezinárodní spiknutí: „Som presvedčený, že Slovensko bolo zbavené energetickej samostatnosti úmyselne, pretože museli vedieť, čo to bude pre Slovensko znamenať.(...) Dnes je v Európe nie ten silný, kto má veľa tankov a veľa rakiet. Silný je ten, kto má vlastné energeticke zdroje, a ten, kto má energeticke zdroje na území cudzích štátov. Je to niečo podobné, ako so zbraňami v roku 1990, že treba zastaviť výrobu zbraní, lebo to je v rozpore s ľudskými právmi. A tie krajiny, ktoré kričali najviac, dnes obsadili všetky československé trhy.“⁴¹

V lednu 2009, pouze několik dní poté, co byl druhý blok v Jaslovských Bohunicích odstaven, pozastavilo Rusko dodávky plynu do Evropy a propukla několikadenní „plynová krize“. Vláda Roberta Fica automaticky navrhla jako opatření proti krizi opětovné spuštění bohunického bloku (třebaže výroba elektřiny z plynu je na Slovensku marginální). Premiér Fico obhajoval tento záměr

36 Volební program SDKU, 2010

37 Odpovědi strany SaS, květen 2010

38 Volební program KDH, 2010

39 Viz poznámku 34

40 Fico žiada od únie pomoc po odstavení Jaslovských Bohunic, <http://dnes.atlas.sk/ekonomika/statna-sprava/198435/fico-ziada-od-unie-pomoc-po-odstaveni-jaslovskych-bohunic>

41 tamtéž

slovy: „Chceme zimu a tmu alebo chceme byť hladkaní niekde v zahraničí za to, že sme dodržali prístupové zmluvy?“⁴² Slovenská vláda od záměru opětovného spuštění bohunického reaktoru ustoupila až po nátlaku Evropské komise, která Slovensku pohrozila omezením čerpání peněz ze strukturálních fondů.⁴³ Evropská komise navíc v reakci na premiérový dramatické projevy střízlivě poznamenala, že elektřinu z jaderné elektrárny nelze přeměnit na plyn a opětovné spuštění bohunického bloku by nijak neovlivnilo zásobování touto surovinou.

Podpora jaderné energetiky ze strany premiéra Fica ovšem nebyla podle slovenských médií náhodná ani nezištná. Robert Fico se začal k energetice vyjadřovat v době raketového nástupu strany Smer v roce 2000. Podle deníku SME byl tehdy významným sponzorem strany podnikatel Lubomír Blaško, který zasedal v dozorčí radě společnosti Slovenské elektrárne, od které zároveň dostával zakázky.⁴⁴ Hlavním poradcem premiéra pro energetiku se stal Vladimír Prázňovský, předseda představenstva firmy Enesco, která patřila mezi dodavatele výstavby prvních bloků JE Mochovce. Firma Enesco získala zakázky i na dostavbě třetího a čtvrtého bloku, navzdory konfliktu zájmů čelního představitele firmy.⁴⁵

Autor příspěvku čerpal mimo jiné ze studie Jana Beránka „Economy of Mochovce 3 & 4 Reactors in Slovakia – In the Light of Potential State-Aid and Other Benefits, Bratislava, April 2007“, výročních zpráv Národního jaderného fondu a firem Slovenské elektrárne a SEPS.

42 Fico si s jadrovou lobou dobre rozumie, <http://ekonomika.sme.sk/c/4261457/fico-si-s-jadrovou-loby-dobre-rozumie.html>

43 Štart atómkovej si Fico rozmyslel, Brusel by vzal miliardy, http://spravy.pravda.sk/start-atomky-si-fico-rozmyslel-brusel-by-vzal-miliardy-pik-/sk_domace.asp?c=A090113_204439_sk_domace_p23

44 Fico má slabosť pre jadro, <http://www.sme.sk/c/5392492/fico-ma-slabost-pre-jadro.html>

45 Superbiznis pre Ficovho poradcu. Ide o Mochovce, <http://hn.hnonline.sk/c1-23614230-superbiznis-pre-ficovho-poradcu-ide-o-mochovce>

JADERNÉ PLÁNY POLSKA

Zbigniew M. Karaczun (Polish Ecological Club)

Úvod

První pokus o výstavbu jaderného zařízení v Polsku se datuje do 80. let dvacátého století. Po katastrofě v Černobylu ale bylo veřejné mínění jednoznačně proti a po roce 1989 bylo od tohoto záměru upuštěno.

V devadesátých letech a na počátku 21. století se oficiální návrhy na rozvoj jaderné energetiky neobjevovaly. Její zastánci, zejména čelní pracovníci jaderného výzkumu, sice v této věci lobbují, chyběla jak politická vůle, tak souhlas veřejnosti.

V červenci 2006 ve vládním prohlášení premiér Jarosław Kaczyński konstatoval, že Polsko by mělo zvážit možnost výstavby jaderných elektráren. Jeho projev byl v souladu s tehdejší energetickou politikou Polska, podle níž měla na toto téma proběhnout debata.⁴⁶ Žádné rozsáhlejší práce ale zahájeny nebyly, veřejnost byla k tomuto energetickému zdroji i nadále skeptická (viz v tabulce níže).

Prohlášení premiéra Kaczyńského mělo však jeden důsledek – vedlo k zahájení jaderné propagační kampaně. Vědci, kteří se specializují na jaderný výzkum, začali zdůrazňovat roli jaderné energetiky v energetické bezpečnosti Polska. Připojili se k nim také zástupci velkých výrobců elektřiny, kterým by projekt typu atomové elektrárny pomohl upevnit jejich dominantní pozici. V médiích se stále častěji objevovaly příspěvky o přínosech rozvoje jaderné energetiky v Polsku.

V prosinci 2008 pak polský premiér Donald Tusk nečekaně oznámil, že do roku 2020 bude v Polsku postavena nejméně jedna jaderná elektrárna. Tomuto rozhodnutí nepředcházely žádné expertní studie; navíc o tři měsíce dříve zveřejněný vládní návrh energetické politiky Polska do roku 2030 o výstavbě energetických zařízení tohoto typu neuvažoval, pouze uváděl, že jejich rozvoj „...by měl být zvážen...“. O přípravě projektu prvního polského jaderného zdroje tedy zřejmě rozhodl pouze premiér a jeho poradci.

Potřebuje Polsko jadernou energetiku?

Polská energetika je dlouhodobě ve složité situaci. Již řadu let je zřejmé, že jednou z priorit by mělo být snížení emisí skleníkových plynů a celková modernizace energetického sektoru. Polští politici však tvrdili, že to není třeba – Polsko totiž snížilo emise CO₂ ve srovnání s referenčním rokem (1988) o téměř 30 %, především kvůli útlumu průmyslu po krachu řady neefektivních socialistických provozů.⁴⁷ Polský energetický systém je však téměř zcela závislý na fosilních palivech, 93 % elektrické energie se vyrábí z uhlí. Emise CO₂ z tohoto sektoru jsou tedy velmi vysoké.

Přibližně 40 % stávajících energetických bloků je navíc starších než 40 let, 10 % více než 50 let.⁴⁸ Znamená to, že významná část zařízení na výrobu energie by měla být odstavena, protože z technického hlediska již dožila. Podle mínění expertů⁴⁹ se nedostatek energie na polském trhu může projevit (i při využití dovozu elektřiny) nejpozději v roce 2013 a nedostatek výkonu v systému (riziko přerušování dodávek některým odběratelům) v roce 2015.⁵⁰

46 Vyhláška ministra hospodářství a práce ze dne 1. července 2005, o státní energetické politice do roku 2025. (Monitor Polski ze dne 22. července 2005).

47 V letech 1989 až 1991 bylo snížení emisí způsobeno zejména úpadkem těžkého průmyslu, zatímco od poloviny devadesátých let snížení emisí doprovovalo rychlý hospodářský rozvoj, což naznačovalo zvýšení účinnosti hospodářství. Je vhodné pamatovat na to, že ačkoliv snížení emisí v letech 1989 až 1991 nebylo výsledkem implementace nástrojů klimatické politiky, veřejnost a stát nesly jeho vysoké náklady – zpomalení hospodářského rozvoje a velmi vysokou nezaměstnanost.

48 Żmijewski K., Kassenberg A., Pasierb S., 2008: Polska polityka energetyczna. Deklaracje i rzeczywistość. [Polská energetická politika. Prohlášení a skutečnost.], Institut pro ekologický rozvoj, Varšava.

49 Tamtéž.

50 Avšak s ohledem na pokles ekonomiky a nižší spotřebu energie se může krize projevit později. Nicméně bez podniknutí akutních opatření určitě nastane.

Přenosová soustava je ve velmi špatném stavu.⁵¹ Důsledkem jsou místní black-outy, v zimě roku 2010 nebyly některé vesnice a místa v Polsku zásobovány elektřinou po dobu několika týdnů. Nejhorší je na tom distribuční síť nízkého napětí.⁵² Více jak 55 % energetického vedení tohoto typu nesplňuje základní standardy týkající se úrovně napětí.

Zároveň jsou výroba a využití energie neefektivní⁵³:

- spotřeba energie na jednotku HDP je v Polsku 2,67-krát vyšší než v EU-15;
- čistá účinnost elektráren dosahuje v Polsku 32,5 % a v EU 41,5 %
- účinnost zdrojů tepla a topných systémů v Polsku je podstatně nižší než v EU-15 – pouze 20 % topných sítí má předizolovaná potrubí;
- roční spotřeba tepla u bytů je 150 ÷ 350 kWh/m²/rok, v EU 15 40 ÷ 90 kWh/m²/rok (technické možnosti umožňují až 15 kWh/m²/rok).

Rozvoj jaderné energetiky nemůže vyřešit žádný z výše zmíněných problémů polského energetického sektoru. Nezabrání nedostatku elektrárenských zdrojů ve druhé dekádě 21. století, nezlepší energetickou efektivnost, neomezí riziko výpadků v zásobování obyvatel a nemůže ovlivnit splnění cílů klimaticko-energetického balíčku EU pro rok 2020. Ani po případném uvedení do provozu by dopad jednoho či dvou reaktorů na snížení emisí oxidu uhličitého nebyl z hlediska polské bilance rozhodující. Navíc pokud chce Polsko splnit požadavky, které vyplývají z klimaticko-energetického balíčku, musí zvýšit energetickou účinnost o nejméně 20 % a silně podporovat rozvoj obnovitelných zdrojů energie, aby zajistilo jejich 15% podíl na finální spotřebě energie. Naplnění požadavků balíčku – na rozdíl od budování jaderné elektrárny – významně přispěje k pokrytí poptávky po energii v roce 2020. I v další dekádě může Polsko pokračovat v orientaci energetiky na obnovitelné zdroje, přizpůsobovat jim rozvoj sítí a budování přenosových kapacit. Polsko se musí rozhodnout mezi decentralizovaným (obnovitelným) a centralizovaným (jaderné-fosilním) směřováním energetiky.

Rozhodnutí o přistoupení Polska k jadernému programu má výhradně politické příčiny a vyplývá ze snahy současné vlády udržet si podporu silného energetického průmyslu, nikoli z racionálních hospodářských či ekonomických předpokladů.

Debaty nebo propagace?

Návrh nové energetické politiky Polska do roku 2030, zveřejněný v září 2008, neobsahoval konkrétní návrh rozvoje jaderné energetiky v Polsku.⁵⁴ Nebylo to překvapující. Od roku 1989, přes pokusy pro-jaderné lobby, nebylo v Polsku příznivé ovzduší pro výstavbu jaderné elektrárny. Odpor veřejnosti byl tak veliký, že se politici vůbec do tohoto tématu nepouštěli.⁵⁵

Zpočátku ani vláda premiéra Donalda Tuska neprojevovala o jadernou energetiku zájem; tehdejší ministr životního prostředí Maciej Nowicki se o myšlenku rozvíjet v Polsku tuto formu energetiky vyjadřoval velmi skepticky s tím, že Polsko by mělo nejprve využít existující potenciál energetické účinnosti.⁵⁶

V prosinci 2008 premiér Donald Tusk po setkání s francouzským prezidentem, které bylo věnováno klimaticko-energetickému balíčku EU, nečekaně vyhlásil plán výstavby první jaderné elektrárny. Jeho

51 Żmijewski K., 2009: Polska polityka energetyczna do 2030 roku [Polská energetická politika do roku 2030]. Prezentace připravená na žádost Institutu pro ekologický rozvoj v rámci Projektu „EkoHerkules“.

52 Instytut pro ekologický rozvoj, 2009: Podklady připravené pro potřeby Alternativní energetické politiky Polska do roku 2030. Program realizovaný v rámci projektu „EkoHerkules“.

53 Klimatická koalice, 2009: Ochrana globálního klimatu – výzvy budoucnosti nutnost současnosti. Prezentace „Climate tour“ připravená v rámci projektu SOS Klima.

54 Ministerstvo hospodářství, 2008: Energetická politika Polska do roku 2030. Verze ze září 2008.

55 Podle výzkumu GfK Polonia z roku 2010 proti výstavbě jaderné elektrárny v Polsku bylo 50% respondentů, 42% anketovaných výstavbu podporovalo. Úroveň podpory pro tuto formu energetiky však nemá stabilní charakter (viz: dále). Informace podle: Mniej niż połowa Polaków za energię jądrową [Méně než polovina Poláků je pro jadernou energetiku], deník Rzeczpospolita, 8.2.2010.

56 Minister Środowiska nie chce atomu [Ministr životního prostředí nechce jádro]. Deník Gazeta Wyborcza 7.12.2007, dostupné na: <http://wyborcza.pl/1,76842,4742817.html>.

prohlášení nepředcházely žádné detailní technické či ekonomické studie a nebyly ani zveřejněny důvody, které k němu vedly.⁵⁷ Žádná ze silných opozičních stran proti záměru aktivně nevystoupila.

Již o několik dnů později, 13. ledna 2009, přijala vláda usnesení o přípravě programu polské jaderné energetiky.⁵⁸ Vznikl nový vládní post zmocněnce pro rozvoj jaderné energetiky. Do této funkce byla jmenována Hanna Trojanowska, dřívější ředitelka odboru jaderné energetiky ve společnosti Polska Grupa Energetyczna (státem většinou vlastněná společnost, největší polský výrobce elektřiny). Na práce v této oblasti vyčlenila vláda v podmínkách finanční krize pro rok 2009 téměř 5 milionů zlotých (cca 1,2 milionu eur) z rozpočtových rezerv, pro rok 2010 pak více než 40 milionů zlotých, tedy 10 milionů eur.

V listopadu 2009 Polska Grupa Energetyczna (PGE), která má postavit první jadernou elektrárnu, podepsala s Electricité de France memorandum o spolupráci v oblasti jaderné energetiky.⁵⁹ Jelikož obě strany předpokládají, že Polsko zakoupí nové reaktory ve Francii a proběhnou zde i školení polských odborníků, kteří mají v budoucnu pracovat v nově postavených zařízeních, může právě Francie z polského programu rozvoje jaderné energetiky nejvíce získat.⁶⁰ Premiér Donald Tusk přitom ohlásil záměr zahájení jaderného programu téměř bezprostředně po jednání s prezidentem Nicolasem Sarkozym, na kterém byl dohodnut kompromis týkající se polské implementace klimaticko-energetického balíčku EU. Vše tedy nasvědčuje tomu, že polská vláda sjednala v této věci s Francií neoficiální a neveřejnou dohodu. Společnost PGE až následně podepsala společnou deklaraci o spolupráci na jaderných projektech také s firmami Westinghouse a General Electric.

Vláda zcela opomněla veřejnou diskusi. Během zasedání parlamentního výboru pro ochranu životního prostředí na dotaz, zda prostředky určené na prosazování jaderné energetiky budou dostupné i pro ekologické organizace, které jsou vůči projektu skeptické, Hanna Trojanowska přímo uvedla, že si nedovede představit, že by vláda „...rozdávala peníze všem odpůrcům [jaderné energetiky]. Omlouvám se, ale toto nepředpokládám...“.⁶¹ Vláda navíc účelově používá názory vybraných expertů, kteří jadernou energetiku obhajují (hovoří mj. o nízkých nákladech energie z jaderných elektráren nebo o bezpečnosti reaktorů generace III+).⁶² Nehodlá tedy vést informační, ale spíš propagační kampaň.

Klimatická koalice polských nevládních organizací v lednu 2009 předala ministrům hospodářství a životního prostředí stanovisko k rozvoji jaderné energetiky.⁶³ Požadovala zrušení přijatého vládního rozhodnutí a vypracování široce diskutované nové energetické politiky státu do roku 2030. To se však nestalo a za veřejné peníze probíhá jednostranná mediální kampaň, jejímž cílem je získat širokou podporu pro výstavbu jaderných elektráren v Polsku.

Průzkumy veřejného mínění naznačují, že názor Poláků na jadernou energetiku není stabilní a vysoké procento lidí na ni nemá vytvořen jasný názor (tabulka č. 1). Ten formují především průběžné zprávy v médiích.

Tabulka č. 1. Změna preferencí ve vztahu k budování jaderné energetiky v Polsku v letech 1987 až 2010

Názor na budování jaderné energetiky	Datum výzkumu					
	11.1987 ^a	11.1989 ^a	6.2006 ^a	7.2008 ^a	3.2009 ^b	2.2009 ^c
Zastánci výstavby	30	20	25	38	47	42
Odpůrci výstavby	39	46	58	45	38	50
Osoby bez názoru	31	34	17	17	7	8

57 Teprve později, až po přijetí rozhodnutí D. Tuskem a po jeho zveřejnění byly uváděny argumenty, které jej měly odůvodnit.

58 Usnesení vlády č. 4 ze dne 13. ledna 2009, ve věci opatření přijímaných v oblasti rozvoje jaderné energetiky.

59 PGE S.A.: Podepsání Memoranda o zahájení spolupráce v oblasti jaderné energetiky s EDF. <http://gielida.onet.pl/pge-polska-grupa-energetyczna-s-a-podpisanie-memorandum-w-sprawie-rozporozczenia-wspolpracy-w-zakresie-energiei-jadrowej-z-edf,18886,20667,1,komunikaty-detali>

60 Tamtéž. Dále: Projev francouzského velvyslance na konferenci s názvem: „Jaderná energie ve Velkopolsku: šance k rozvoji?“. 2. února 2009 v Poznani. http://www.ambafrance-pl.org/france_pologne/spip.php?article3106, a také informace na stránkách Polského velvyslanectví v Paříži: <http://www.paris.polemb.net/index.php?documentName=events>

61 Zpráva ze 113. zasedání Parlamentního výboru na ochranu životního prostředí dne 7.1.2010. Přístupná na: <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/fkskr6?OpenForm&OSZ>

62 Tamtéž. Vystoupení A. Strupczewského.

63 Stanovisko Klimatické koalice na téma rozvoje jaderné energetiky v Polsku. Leden 2009. Dostupné na: www.koalicjaklimatyczna.pl.

a – podle průzkumu CBOS⁶⁴

b – podle průzkumu Pentor RI⁶⁵

c – podle průzkumu GFK Polonia⁶⁶

Významná většina obyvatel Polska nechce však bydlet v blízkosti jaderných elektráren (tabulka č. 2).

Tabulka č. 2. Názor Poláků na výstavbu jaderné elektrárny v blízkosti jejich bydliště⁶⁷

Názor na výstavbu jaderné energetiky v blízkosti bydliště	Datum výzkumu	
	6.2006	7.2008
Zastánci výstavby	17	25
Odpůrci výstavby	72	63
Osoby bez názoru	11	12

Závěr

Rozhodnutí o výstavbě první jaderné elektrárny nevyřeší prakticky žádný problém polského energetického sektoru. Vzhledem ke špatnému stavu přenosových sítí a k zastaralým výrobním kapacitám je v příštích letech potřeba počítat s přerušováním dodávek elektřiny, s poruchami energetických systémů, s příliš nízkým napětím v síti na venkově. Jaderná energetika nepřispěje ani k významnému snížení emisí oxidu uhličitého. Takové snížení by v dlouhodobé perspektivě vyžadovalo výstavbu více než deseti elektráren, o takto masivním rozvoji jaderné energetiky ovšem nikdo neuvažuje. Nabízí se proto závěr, že plán výstavby polské jaderné elektrárny prosadila lobby energetického průmyslu a/nebo nezveřejněná ujednání mezi Polskem a Francií.

Vláda předpokládá, že se jí propagační kampaní podaří dostat většinu polské veřejnosti na svou stranu. Jaderná energetika ale není cesta, která by umožnila volbu nejúčinnějšího a optimálního způsobu modernizace polského energetického systému a aktivní politiku ochrany klimatu.

64 CBOS, 2008: O problemach energetyki. Raport z badań [O problémech energetiky. Zpráva o průzkumech]. CBOS. Varšava.

65 Názor Poláků na jadernou energetiku. Deník Rzeczpospolita. 10.3.2009.

66 Mniej niż połowa Polaków za energetyką jądrową [Méně než polovina Poláků je pro jadernou energetiku]. Deník Rzeczpospolita 8.2.2010.

67 CBOS, 2008.... tamtéž .

STOPA SOVĚTSKÉHO JADERNÉHO PRŮMYSLU V MAĎARSKU

Andras Perger (Energia Klub, Maďarsko)

Maďarsko má ve srovnání s ostatními zeměmi střední Evropy lepší možnosti využívání obnovitelných zdrojů. Potenciál pro získávání energie z větru, slunce, biomasy či geotermálních zdrojů je díky geografickým podmínkám vysoký, Maďarsko začalo také jako první země regionu ve větší míře stavět větrné elektrárny. O směřování energetiky ovšem stále fakticky rozhodují provozovatelé uhelných a jaderných elektráren, kteří drží pevné pozice vybudované v době centrálně plánovaného hospodářství. Za nítky tahá především státní společnost MVM, nástupce socialistického energetického monopolu. Kvůli své inženýrské elitě, která získala vzdělání i zkušenosti v Sovětském svazu, a vlastnictví čtyř reaktorů na břehu Dunaje, se z vedení MVM stala jedna z nevlivnějších jaderných lobby v regionu. Personální propojení MVM se státními úřady odpovědnými za energetiku jen dokládá sílu vlivu společnosti.

Historie jaderného programu sahá do šedesátých let dvacátého století. Jeho výsledkem bylo vybudování jaderné elektrárny se čtyřmi reaktory sovětské konstrukce na západním břehu Dunaje u města Paks.⁶⁸ Byla spuštěna v letech 1982 až 1987. Po úpravách a navýšení výkonu pokrývá Paks 37 % maďarské poptávky po elektřině.

Dozor nad jadernou bezpečností pod tlakem

Podobně jako ve všech evropských státech, které využívají jadernou energetiku, deklarují maďarští provozovatelé vysokou úroveň bezpečnosti jako svou hlavní prioritu. Nezávislost jaderného dozoru ovšem v Maďarsku zůstává pochybná, stejně jako v socialistických časech.

Zřizovatelem jaderného dozoru bylo až do roku 2003 Ministerstvo energetiky, dopravy a telekomunikací, které ovšem zároveň odpovídá za výrobu elektřiny. Během přístupových jednání mezi Maďarskem a Evropskou unií bylo vyřešení tohoto konfliktu zájmů zařazeno mezi požadavky ze strany EU. Dočasně byla supervize nad jaderným dozorem svěřena jiným ministerstvům, ale v roce 2008 se vláda vrátila k původnímu modelu. Po volbách v roce 2010 převzalo kontrolu nad jaderným dozorem nově vzniklé Ministerstvo pro národní rozvoj, jehož priority dosud nelze přesně posoudit.

Jak se vypořádat s radioaktivním odpadem

Odpovědnost za vyhořelé palivo a likvidaci elektráren po ukončení provozu přešla v roce 1996 z provozovatele na stát. Zároveň byl založen centrální fond – CNFF (Central Nuclear Financial Fund), z jehož prostředků se mají v budoucnu náklady na likvidaci jaderného odpadu pokrýt.⁶⁹ Do fondu přispívají původci radioaktivního odpadu, 99 % by měla zaplatit jaderná elektrárna. Fond byl ale založen až v šestnáctém roce provozu elektrárny, k jeho naplnění proto zbývá poměrně krátký časový úsek. V roce 1998 byla založena státní organizace PURAM (Public Agency for Radioactive Waste Management), která má likvidaci jaderného odpadu technicky zajistit.⁷⁰

Do roku 1997 bylo vyhořelé palivo z elektrárny Paks odváženo do Ruska. Nyní se jaderný odpad ukládá v suchém meziskladu v areálu elektrárny, kde může zůstat příštích 50 let. Podle oficiálních dokumentů maďarské vlády stále připadají v úvahu dvě řešení dlouhodobého nakládání s vyhořelým palivem: vybudování hlubinného úložiště či obnovení transportů do Ruska. Předběžný výzkum potenciální lokality pro vybudování úložiště byl zahájen v blízkosti bývalého uranového dolu v oblasti Boda, dosud ovšem nepřinesl žádné konkrétní výsledky. Úvahy o obnovení vývozu jaderného odpadu do Ruska jsou založeny na obecné dohodě, která tuto možnost do budoucna nevylučuje. Dohoda byla podepsána těsně před vstupem Maďarska do EU (podle zásad Unie mají členské státy likvidovat jaderný odpad na svém území).

68 Sovětské reaktory 2. generace VVER-440/213

69 <http://www.rhk.hu/en/about-us/mandates/financing-the-work/>

70 <http://www.rhk.hu/en/>

V případě, že se maďarská vláda rozhodne pro budování hlubinného úložiště na vlastním území, určitě využije zkušeností, které získala při hledání lokality ukládání nízké a středně aktivního odpadu v devadesátých letech. Základní poznatek lze shrnout stručně: vedle geologických prací je třeba investovat do propagace a „kupování“ dotčených obyvatel. Kvůli přísunu peněz do obecního rozpočtu například považuje starosta a většina obyvatel vesnice Bátaapáti za „šťěstlí“, že úložiště bude právě u nich. V roce 2009 dostaly dotčené obce 10 milionů eur, které měly být původně využity na informování občanů o provozu úložiště. Peníze ovšem byly ke všeobecné spokojenosti utraceny za vylepšení infrastruktury v obcích. Tento způsob nakládání s prostředky centrálního fondu využívala agentura PURAM i v době, kdy byl v rozporu s atomovým zákonem. Poté, co kontrolní úřad v letech 2001 a 2005 poukázal na chybné hospodaření s prostředky fondu, byl atomový zákon změněn, aby podporu investičních akcí v dotčených obcích umožnil.^{71 72}

Prodloužení životnosti reaktorů bez schválené energetické koncepce

Maďarská vláda předložila první návrh energetické koncepce po vstupu do EU v roce 2004. Po oprávněné kritice, že neodráží nutné změny, které plynou z liberalizace energetických trhů, byla koncepce vrácena k přepracování. Upravená koncepce ještě nebyla na stole, ale vláda v září 2005 na svém osmnáctiminutovém setkání schválila usnesení o prodloužení životnosti jaderné elektrárny Paks. O dva měsíce později vzal vládní rozhodnutí o prodloužení provozu reaktorů o 20 let na vědomí i maďarský parlament, když ve výjimečně shodě hlasovali poslanci všech stran. Protest nevládních organizací podpořený peticí 80 předních osobností veřejného života, který upozorňoval na absenci diskuse o tak významném kroku, zůstal bez odezvy.

O tom, že v případě prodloužení životnosti jaderné elektrárny Paks je o čem diskutovat, nejlépe svědčí vážná nehoda (ohodnocená stupněm 3 podle mezinárodní stupnice závažnosti jaderných událostí INES), která se stala na druhém bloku elektrárny v dubnu 2003. Při pravidelné odstávce došlo během čištění palivových souborů k jejich vážnému poškození (poškozeno bylo třicet palivových souborů v důsledku chybné konstrukce čistícího zařízení). Kusy paliva z poškozených souborů zůstaly v nádrži, kde čištění probíhalo. Reaktor byl na půldruhého roku vyřazen z provozu, v důsledku havárie se značně zkomplikovala možnost manipulace s čerstvým i vyhořelým palivem.⁷³

Třebaže ve chvíli jednání o prodloužení životnosti elektrárny v parlamentu byla zkušenost s havárií poměrně čerstvá, nevzbudila v poslancích žádnou pochybnost. Navzdory sovětské konstrukci ze sedmdesátých let poslanci deklarovali, že elektrárna Paks musí zůstat součástí maďarského energetického systému a rozhodli o prodloužení její životnosti o dvacet let.

Parlament rozhoduje pro společnost MVM

V roce 2007 projednával maďarský parlament nový energetický zákon, jehož cílem bylo zavedení pravidel evropského trhu s elektřinou. Vládní návrh, který by znamenal konec monopolu společnosti MVM na dodávku elektřiny konečným zákazníkům, neprošel. Parlament odhlasoval verzi, která zachovala výsadní pozici MVM. Stávající model dává MVM prostor pro přenášení finančních problémů spojených s investičními akcemi přímo na odběratele elektřiny. O rozhodnutí parlamentu se rovným dílem zasloužily dvě hlavní politické síly (postkomunistická Socialistická strana a pravicové sdružení FIDESZ), které se jinak na řešení drtivé většiny problémů ani v principu neshodnou.

71 [http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/6B072806E791A98FC1256CB10043AB2D/\\$File/0102j000.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/6B072806E791A98FC1256CB10043AB2D/$File/0102j000.pdf) (2001 report) a [http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/A069854A94B02687C1256FD40043B052/\\$File/0509J000.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/jeltar.nsf/0/A069854A94B02687C1256FD40043B052/$File/0509J000.pdf) (2005 report)

72 Zpráva Nejvyššího kontrolního úřadu o kontrole Centrálního jaderného fondu, březen 2005, strana 9.

73 WISE/NIRS Nuclear Monitor, 25. 4. 2003, Serious incident at Hungarian Paks-2 reactor, <http://www10.antenna.nl/wise/index.html?http://www10.antenna.nl/wise/586/5507.html>

Energetická koncepce jako příležitost pro nové reaktory

Ministerstvo energetiky, dopravy a telekomunikací učinilo v roce 2007 další pokus o vytvoření energetické koncepce. Novinkou bylo částečné zapojení veřejnosti do připomínkování dokumentu, ale na žádoucí úroveň otevřenosti ministerstvo nedosáhlo. Jedním z bodů, o kterém veřejná diskuse neproběhla, byla i otázka výstavby nových jaderných reaktorů v Maďarsku.

Ve finální verzi koncepce, kterou ministerstvo prezentovalo hospodářskému výboru parlamentu, byla výstavba nových reaktorů podmíněna odstavením stávajících bloků v elektrárně Paks. S touto podmínkou ostře nesouhlasili členové výboru a zástupci energetického průmyslu, kteří byli na jednání přizváni, a prosadili její zrušení.⁷⁴ Dokument byl v parlamentu zásadně změněn, výsledkem diskuse bylo schválení parlamentního usnesení k energetické koncepci.⁷⁵ Pasáž o nových reaktorech je nakonec v usnesení napsána pouze obecně, ovšem parlament zadává vládě, aby možnost výstavby jednoho nebo více jaderných bloků prověřila a předložila výsledky.⁷⁶

Rozhodnutí o nových reaktorech – rychlé a nekonkrétní

Navzdory ekonomické krizi, která Maďarsko na podzim 2008 zasáhla více než jiné státy, zaznamenala jaderná lobby při prosazování nových reaktorů nečekané úspěchy. V únoru 2009 pronesl socialistický premiér Ferenc Gyurcsány parlamentní projev na téma překonání ekonomické krize. Oznamoval například, že v jaderné elektrárně Paks budou do roku 2020 vybudovány dva nové jaderné reaktory s výkonem 2000 MW. Před zmíněným projevem se Gyurcsány o nových reaktorech veřejně zmínil pouze jednou – když deklaroval, že jejich stavbě musí předcházet referendum.

Návrh usnesení o výstavbě nových reaktorů poslala vláda do parlamentu v polovině března, o týden později premiér Ferenc Gyurcsány rezignoval. Parlament předložený návrh bez ohledu na vládní krizi a předčasné volby rychle projednal a schválil. Jednání ve výborech trvala hodinu, plénum schválilo výstavbu nových reaktorů během deseti minut většinou 95 % hlasů.

Výsledek hlasování sice dává jasný obrázek o silné podpoře jaderné energetiky v maďarském parlamentu, ale o nových reaktorech se ze schváleného, jeden a půl stránky dlouhého, dokumentu dozvíme jedinou informací: mají být umístěny v Paksu. Nejistíme, podle jakých kritérií má proběhnout výběr reaktorů, kdo je bude stavět a provozovat, ani kdo za ně zaplatí. O řešení technických problémů plynoucích z přebytku zdrojů pro základní zatížení v přenosové soustavě ani nemluví.

Přestože rozhodování o rozsáhlých projektech bez účasti veřejnosti je v rozporu s obvyklými demokratickými mechanismy, nelze podle maďarského práva napadnout parlamentní usnesení u soudu. Jedinou institucí, která může napomáhat občanům v případech porušení jejich práv ze strany státních orgánů, je ombudsman. Nevládní organizace Energia Klub se proto obrátila na kancelář ombudsmana, aby rozhodnutí o výstavbě nových reaktorů přezkoumala.⁷⁷ Výsledek ombudsmanova šetření by měl být zveřejněn do konce roku 2010.

Energia Klub rovněž žádal MVM podle zákona o přístupu k informacím o zveřejnění základních údajů o projektu. Po zamítnutí žádosti, které je podle názoru Energia Klubu protiprávní, podala organizace na MVM žalobu.

Jaderné plány MVM omezují rozvoj obnovitelných zdrojů

Maďarsko má poměrně dobré možnosti pro využívání obnovitelných zdrojů energie a úspěšných projektů v posledních letech přibývalo. Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů je ovšem oficiálně limitovaná z důvodu omezené kapacity přenosové soustavy. Například zájemci o investice do větrných elektráren mohli dostat povolení k výstavbě pouze do chvíle, kdy celkový instalovaný výkon těchto zdrojů nepře-

74 Zápis ze schůze výboru, dostupný na požádání v sekretariátu

75 Parlamentní usnesení 40/2008.

76 <http://www.nfm.gov.hu/data/cms1859873/energiapolitika.pdf>

77 Energia Klub je nevládní organizace se specializací na otázky energetické politiky

kročil 330 MW. Tato hranice byla v roce 2010 navýšena o 410 MW s podmínkou, že majitelé větrných elektráren budou na pokyn provozovatele přenosové soustavy omezovat produkci. Provozovatele přenosové soustavy ovšem vlastnicky ovládá MVM, tudíž nelze zabránit neoprávněnému upřednostňování zdrojů MVM před konkurencí.

Podle neoficiálních informací počítá MVM s výstavbou nových jaderných bloků s výkonem 2000 MW. Došlo by pak k významnému nárůstu instalovaného výkonu nepružných zdrojů v elektrizační soustavě. Integrace obnovitelných zdrojů do soustavy by pak byla obtížnější.

Energetickou politiku určují vazby z dob socialismu

Společnost MVM po celou dobu své existence patří mezi významné mocenské struktury. Již v roce 1987 pocítil sílu MVM jaderný dozor, jehož pracovníci trvali na provedení tlakové zkoušky u jednoho z reaktorů, která znamenala odklad zavážení paliva. Jaderný dozor přes nesouhlas zástupců elektrárny provedení zkoušky prosadil. Následně bylo devět pracovníků jaderného dozoru, který spadal pod kontrolu ministerstva průmyslu, propuštěno. Důvodem hromadné výpovědi byla "nedostatečná spolupráce" s vedením elektrárny. V důsledku personálního oslabení jaderného dozoru musel být zredukován počet inspekcí.⁷⁸

Na druhé straně Istvána Kocsise, který dlouhodobě patřil k elitě MVM, neohrozila ve funkci ředitele elektrárny Paks ani výše zmíněná nehoda z dubna 2003. Naopak, o dva roky později byl povýšen na výkonného ředitele MVM. Z této pozice odešel až po aféře z roku 2009, kdy se ukázalo, že 50 miliónů eur z rozpočtu MVM bylo převedeno na konta firem registrovaných na tichomořských ostrovech.⁷⁹ Vzápětí po své rezignaci ovšem Kocsis získal místo ředitele v budapeštských dopravních podnicích.

Energetickou politiku Maďarska dlouhodobě určuje nečitelná skupina politiků osobně napojených na vedoucí představitele bývalých státních podniků z doby socialismu, kteří obsadili klíčové posty i v transformovaném energetickém průmyslu. Tato vlivná skupina, k níž lze počítat vedení MVM i důležité činitele politických stran, se shoduje na potřebě udržení modelu centralizované energetiky, prosazuje výstavbu jaderných elektráren a brání rozvoji obnovitelných zdrojů. O významných projektech se rozhoduje netransparentně, s vyloučením veřejné debaty. O stavbě nových reaktorů v Paksu se rozhodne na politické, nikoli expertní úrovni.

Ani drtivé vítězství strany FIDESZ, která ve volbách na jaře 2010 získala v parlamentu ústavní většinu, a následná výměna vedení MVM, patrně nepovede ke změně poměrů v maďarské energetice. Nový šéf MVM, Csaba Baji, pracoval na postu ředitele elektrárny Paks v letech 2001–2002. Na klíčovém Ministerstvu pro národní rozvoj má energetiku na starost další bývalý řídící pracovník Paksu vyškolený v Sovětském svazu. Naději na změnu nedávají ani vyjádření premiéra Viktora Orbána. Ten po setkání s Vladimírem Putinem v listopadu 2009 uvedl, že „Paks je elektrárna ruského typu, prodloužení životnosti a výstavba nových reaktorů se bez Rusů neobejde.“⁸⁰

Rozvoj jaderné energetiky doporučuje i vládní dlouhodobý rozvojový plán, který má sloužit jako podklad pro přípravu nových strategií, včetně energetické. Vzhledem ke složení pracovní skupiny, která příslušnou část plánu připravovala, tomu ani nemůže být jinak. Dosud ovšem není jasné, zda se při schvalování plánu bude diskutovat proveditelnost jednotlivých projektů.⁸¹

Ani po výměně vládnoucí garnitury není v Maďarsku patrná snaha o nápravu poměrů na energetickém trhu. Představitelé státu opakovaně deklarují záměr využít své pozice vlastníka MVM a nechat postavit předimenzovaný a nepružný zdroj – nové reaktory v Paksu. To je špatná zpráva nejen pro investory do obnovitelných zdrojů, ale i pro vývoj dovozní závislosti Maďarska.

78 <http://nol.hu/archivum/archiv-110245>

79 http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/06/29/az_mvm_a_vezer_felesegetol_berelt_szallodat/

80 <http://www.alternativenergia.hu/orban-az-oroszok-segiteni-fognak-az-energiafuggetlenseg-eleresben/10215>

81 Podle informací pracovníků Energia Klubu, kteří se účastní jednání pracovních skupin.

BULHARSKÁ ENERGETICKÁ KONCEPCE A POLITICKÉ ZÁJMY

Petko Kovačev (Green Policy Institute)

Jan Haverkamp (WISE ČR)

1. Energetické zásobování Bulharska

Bulharsko je ekonomicky nejslabším členským státem Evropské unie, hospodářské ukazatele země se nevyvíjely pozitivně ani před začátkem globální finanční krize. Takzvaný „boom“, o kterém se hovořilo po změně režimu v roce 1989 a v období vstupu země do Evropské unie, byl založen na stavebnictví, obchodu s realitami a výstavbě obchodních center. Právě tyto sektory byly krizí vážně zasaženy. Utrpěl rovněž rozvoj cestovního ruchu, který v minulých letech přitahoval investory.

Hrubá výroba elektřiny v Bulharsku se v roce 2009 dostala na 42,789 TWh, země tedy nemá významný podíl na evropském trhu. Více než 18 % hrubé výroby elektřiny (7,735 TWh) Bulharsko vyvezlo do sousedních států (Makedonie, Řecko, Srbsko a Rumunsko). Zásobování všemi druhy energií je v Bulharsku poměrně stabilní, postavené na zavedených energetických společnostech. Spolehlivost dodávek ovšem ohrožují výjimečné události mimo území Bulharska. Komplikace nastaly v lednu 2006 a 2009, kdy Rusko přerušilo dodávky zemního plynu, jehož nedostatek musely následně řešit teplárenské společnosti v Sofii i dalších městech, stejně jako podniky chemického průmyslu. Hlavní problém bulharské energetiky vystihuje analýza Akademie věd z roku 2009 s konstatováním: „Bulharsko je silně závislé na dovozu energetických zdrojů a zároveň spotřebovuje na jednotku HDP nejvíce elektřiny ze všech států EU.“^{82, 83}

Svoji spotřebu ropy, zemního plynu a jaderného paliva Bulharsko kompletně pokrývá dovozem, v případě uhlí činí dovozní závislost 35–40 %. Elektrárny silně závisí na dovozu primárních zdrojů, především z Ruska. Úroveň dovozní závislosti v případě výroby elektřiny však nelze přesně vyčíslit, protože Národní statistický úřad vykazuje výrobu elektřiny v jaderných reaktorech dohromady s produkcí vodních elektráren jako jednu položku označovanou jako „domácí zdroje“ (navzdory tomu, že Bulharsko netěží uran a veškeré jaderné palivo dováží z Ruska).

Bulharské energetice se nevyhnuly korupční aféry, stala se rovněž nástrojem mocenských bojů mezi politickými stranami. Jako příklad může posloužit kontroverzní projekt výstavby jaderné elektrárny v Belene. Začátkem roku 2010 zveřejnil ministr energetiky Trajčo Trajkov výsledky kontroly přípravy projektu. Z proinvestovaných 500 milionů eur nebylo 250 milionů vyúčtováno. Nepodařilo se sice prokázat předávání úplatků nebo vyplácení „odměn za zprostředkování“, ale je nepochybné, že politici byli v případě energetických projektů najímáni jako „konzultanti“ za nepřiměřené odměny.⁸⁴ Bohužel, žádný případ se zatím nedostal před soud. Od jara 2010 jsou ovšem tři bývalí ministři vyšetřováni v souvislosti se smlouvami o vývozu elektřiny.⁸⁵

Bulharsko nemá vládou vypracovanou energetickou koncepci. Vývoj elektroenergetiky určuje vedení státem vlastněné společnosti NEK. Představitelé NEK předkládají vládě své analýzy a na jejich základě žádají o uvolnění finančních prostředků na rozsáhlé projekty výstavby jaderných reaktorů a elektráren na fosilní paliva. NEK nezveřejňuje vstupní data a předpoklady svých analýz, což prakticky znemožňuje jejich nezávislé ověření.

Vzhledem k absenci energetické koncepce lze obtížně rozlišit, zda jsou konkrétní opatření přijímána s cílem zajistit kvalitní energetické zásobování nebo mají pouze naplnit rozvojové záměry korporací. Silné firmy jako NEK, Bulgargaz či distributoři elektřiny ovládaní ČEZ, EVN a E.On mají každopádně

82 „Електроенергетиката на България – развитие и обществена цена“ БАН 2009 (Elektroenergetika v Bulharsku, BAS 2009), http://eap-save.eu/uploads/files/Book%20%20Elektricity%20power%20generation_koreg%20pech%20gr_%20BG1.pdf

83 Viz též: European Environmental Agency – <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/total-energy-intensity-1995-2007>

84 Dnevnik, 21. 3. 2010, Доган е получил 1.5 млн. лева като консултант за „Цанков камък“ (Dogan dostal 1,5 milionu eur za konzultace), http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2010/03/21/876383_dogan_e_poluchil_1_5 mln_leva_kato_konsultant_za_cankov/

85 Mediapool, 21. 3. 2010, Трима бивши енергийни министри разследвани заради сделка на НЕК – Прокуратурата подозира компанията във фалшифициране на документи (Три бивали ministři jsou vyšetřováni v souvislosti se smlouvami NEK), <http://www.mediapool.bg/show/?storyid=163348>
Mediapool, 27. 3. 2010, Разследването за износа на български ток не е първото за EFT – Компанията на сръбски олигарх проверявана и в Белград и Лондон (Vyšetřování vývozu elektřiny z Bulharska není první kauzou EFT), <http://www.mediapool.bg/show/?storyid=163536>

hlavní slovo, politici ve většině případů pouze schvalují jejich návrhy. Energetický sektor řízený převážně firmami bez strategické vize státu je ovšem evidentně méně stabilní než v případě, kdy vláda dohlíží na jeho optimální rozvoj.

2. Bulharská jaderná energetika

Elektrárna Kozloduj

V současné době Bulharsko provozuje dva reaktory s celkovým výkonem 2000 MW v jaderné elektrárně Kozloduj. Jejich roční produkce se pohybuje kolem 15 TWh, což znamená 34–37 % bulharské výroby elektřiny.⁸⁶ Jedná se o tlakovodní reaktory sovětského typu VVER 1000/320, které byly uvedeny do provozu v letech 1987 a 1993. Čtyři menší reaktory s nedostatečnou úrovní bezpečnosti byly v kozlodujské elektrárně na základě přístupové smlouvy Bulharska k EU odstaveny v letech 2002 a 2006.

Zatímco čtyři odstavené kozlodujské reaktory byly experty označeny za nebezpečné a neopravitelné, dva stávající prošly rozsáhlou renovací. Jejich náklady jsou odhadovány na 347 milionů eur a 156 milionů dolarů, financování umožnila půjčka podle dohody Euratom (ve výši 212 milionů eur), dále úvěry US Ex-Im Bank a Citibank (76 milionů dolarů) a ruské Roseximbank (80 milionů dolarů).⁸⁷ Program renovace byl oficiálně prohlášen za „úspěšně ukončený“⁸⁸, ovšem osoby, které byly s jeho průběhem podrobně seznámeny, pod podmínkou zachování anonymity v rozhovoru s autory tohoto článku zpochybnily kvalitu práce ruských dodavatelů a vyjádřily obavu ze zvýšení rizika havárie. Za pravdu jim dává incident, ke kterému došlo na 5. bloku v březnu 2006. Vadný soubor regulačních tyčí, který nebyl řádně odzkoušen, neplnil svoji funkci. Plnou třetinu regulačních tyčí nebylo možno použít k regulaci výkonu reaktoru. Tato závada mohla v kritickém případě vést ke ztrátě kontroly nad reaktorem a následnému tavení aktivní zóny. Bulharský jaderný dozor klasifikoval nehodu stupněm 0, po zásahu Mezinárodní agentury pro atomovou energii ovšem klasifikaci přehodnotil na stupeň 2 podle mezinárodní stupnice závažnosti jaderných událostí (INES). Provozovatel elektrárny se dva měsíce úspěšně pokoušel nehodu utajit. Veřejnost se o ní dověděla až poté, co jeden z bývalých kolegů informoval předchozího ředitele bulharského jaderného dozoru Georgiho Kašičjeva, který případ medializoval.

Záměr výstavby elektrárny Belene

V roce 2002 bulharská vláda opětovně zahájila přípravu projektu výstavby jaderné elektrárny v Belene na severu Bulharska. Práce na původním projektu začaly v roce 1981, o čtyři roky později byla dokonce zahájena výstavba. Po pádu komunistického režimu byla v důsledku masových protestů a nedostatku financí zastavena (Rusko se neúspěšně pokoušelo iniciovat její oživení v letech 1996–97).

Dvě vlády, které byly u moci po roce 2002, prosazovaly projekt Belene jako hlavní pilíř budoucnosti bulharské energetiky. Podle prvních velmi optimistických odhadů měl být první blok elektrárny uveden do provozu v roce 2010 a investiční náklady neměly překročit 2 miliardy dolarů. V roce 2006 byla podepsána smlouva s ruskou firmou Atomstrojexport na dodávku dvou reaktorů VVER 1000/416B za 4 miliardy eur. Nová středopravicová vláda, která nastoupila v červenci 2009, si ovšem vyžádala nezávislé posouzení projektu a na jeho základě výstavbu zastavila. Audit totiž odhalil řadu chyb a nepřesností v řízení projektu a zpochybnil jeho finanční a ekonomickou životaschopnost. Ukázal, že při zachování navrženého modelu financování by bulharská vláda musela pokrýt závazky ve výši 10

86 Roční výroba elektrárny Kozloduj, http://www.kznpp.org/index.php?lang=en&p=production&p1=electrical_reports

87 Wenisch, Antonia and Markus Meissner, Set 3 – PLEX Case Studies, Vienna (no date), Austrian Institute for Applied Ecology, <http://www.nuclear-wastewatch.org/files/Set03-casestudies.pdf>

Vládní zpravodaj – ПРАВИТЕЛСТВЕН БЮЛЕТИН, Vol. 410, 11 Nov. 1999, Министерски съвет – Правителството иска мандат от парламента да подпише гаранционни споразумения за заеми, които ще се използват за финансиране на модернизацията на 5 и 6 блок на АЕЦ “Козлодуй” (Vláda žádá parlament o souhlas s garancemi na půjčky určené k financování modernizace 5. a 6. bloku JE Kozloduj), http://sun450.government.bg/old/bg/gis/buletin/november/bul_11_11.html

88 http://www.kznpp.org/index.php?lang=en&p=about_aec&p1=company_modernization

89 Mediapool, 6. 4. 2010, Партньор в “Белене” можело да има в средата на април (Partner pro Belene může být znám v dubnu), <http://www.mediapool.bg/show/?storyid=163808>

miliard eur. Vláda ovšem stále věří, že se projekt podaří zafinancovat a dokončit, počítá s tím, že bloky budou spuštěny v letech 2015 a 2016.

Budoucnost projektu ovšem vážně zkomplikoval odchod klíčových zahraničních partnerů na přelomu let 2009 a 2010. Německý energetický koncern RWE a francouzskou banku BNP Paribas si bulharská vláda zvolila jako strategického investora, respektive vedoucí banku pro organizaci úvěrů. Na základě vlastních analýz ovšem RWE a BNP Paribas účast na projektu ukončily. Jeho oživení tak závisí na novém modelu financování, který bulharská vláda bez silných partnerů nedokáže sestavit. S iniciativním návrhem přišla ruská firma Rosatom, mateřská společnost Atomstrojexportu, které pochopitelně záleží na tom, aby mohla dokončit dodávku a dostala za ni zaplacené. Na návrh Rosatomu nabídla ruská vláda Bulharsku půjčky ve výši 2 až 3,8 miliard eur. V případě, že by se nepodařilo najít strategického investora, převzal by Rosatom 80 % projektu bez ohledu na jeho ekonomickou perspektivu. Navržené řešení by ovšem nevyhnutelně vedlo ke zvýšení závislosti Bulharska na Rusku. Na bulharské politické scéně ruský návrh nezískal podporu, nesouhlas vyjádřila také Evropská komise. Bulharská vláda proto ruskou nabídku neakceptovala.

Členové bulharské vlády se ovšem navzdory nepříznivému vývoji pokoušejí projekt Belene zachránit. Ministr hospodářství a energetiky Trajčo Trajkov na začátku roku 2010 prohlásil, že strategického partnera pro Belene najde do poloviny dubna, výstavba začne příští rok a v roce 2014 začne elektrárna dodávat elektřinu do sítě.⁸⁹ Během své cesty do Spojených států pak nové investory intenzivně, ale neúspěšně, sháněl.⁹⁰ Snažil se také předseda vlády Bojko Borisov během své návštěvy Itálie, kdy získal od premiéra Silvia Berlusconiho příslib možné účasti italské státní společnosti Enel v projektu Belene. Vedení Enelu však tuto možnost jednoznačně odmítlo.⁹¹ Navzdory přání politiků tak zůstává Belene pro energetické firmy nezajímavým projektem.

Je zřejmé, že problémy projektu Belene jsou zcela zásadní a nelze je uspokojivě vyřešit.⁹² Podle aktuálních odhadů v něm již byla utopena miliarda eur, na druhou miliardu by v případě zrušení záměru přišly kompenzace dodavatelům za nedodržení smluvních závazků. Je ovšem krajně nepravděpodobné, že by se vládě podařilo najít strategického investora pro jaderný projekt s investičními náklady 5000 eur/kW instalovaného výkonu, který by se zaplatil jen v případě prodeje elektřiny za cenu dvojnásobnou oproti současné. Pokračování projektu by vedlo jen k utrácení dalších stamiliónů eur s mizivou šancí, že by elektrárna byla někdy uvedena do provozu. Z hlediska minimalizace ztrát by bylo nejlepší projekt okamžitě zastavit.⁹³

3. Jaderná lobby

Základ bulharské jaderné lobby tvoří skupina lidí, kteří jsou osobně zapojeni do konkrétních projektů a mají z nich přímý zisk. Jde o představitele jaderného průmyslu, zaměstnance institucí typu bulharského jaderného dozoru (NRA), zahraniční konzultanty, ale i vysoké politické činitele (například prezident Georghii Parvanov nebo bývalí ministři Petar Dimitrov, Rumen Ovčarov a Milko Kovačev mají úzké osobní kontakty s ruským jaderným průmyslem), vědce nebo novináře. Někteří z nich aktivně vystupují v médiích, jiní se snaží zákulisně ovlivňovat klíčová rozhodnutí.

Rozvoj jaderné energetiky ovšem podporuje i širší okruh politiků, vědců a intelektuálů, kteří nejsou seznámeni se skutečným stavem a problémy jaderného průmyslu, ale cítí hrdost na to, že Bulharsko ovládá složitou moderní technologii. Tito lidé nevstupují do debat o konkrétních problémech, ale aktivně šíří myšlenku, že Bulharsko potřebuje jadernou energetiku.

Za zmínku stojí i skupina politiků, kteří odmítají projekt Belene, ale podporují jadernou energetiku jako celek. Chápu, že projekt by ve své současné podobě vedl především k prosazení ruských politic-

90 Dnevnik, 7. 4. 2010, България иска съдействие от САЩ за инвеститор на АЕЦ „Белене“ (Bulharsko žádá USA o pomoc při hledání investora pro Belene), http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2010/04/07/883943_bulgaria_iska_sudeistvie_ot_sasht_za_investitor_na/
Sofia News Agency, 7 April 2010, Bulgaria Economy Minister Seeks US Help for Belene NPP, http://www.novinite.com/view_news.php?id=114992

91 Sofia News Agency – novinite, 25 May 2010, Italy's Enel Denies Interest in Bulgaria's Belene Nuclear Plant Energy, http://www.novinite.com/view_news.php?id=116520

92 Haverkamp Jan a Denitza Petrova, A Belene chronology – 26 October 2009, Greenpeace (2009), http://bankwatch.org/documents/BeleneChronology_26Oct09.pdf

93 Ivan Kotev, Jan Ondrich, Kto koro? - Why Bulgaria should abandon NPP Belene, Sofia (2010) Candole Research. <http://www.candole.com/research/Why%20Bulgaria%20should%20abandon%20NPP%20Belene.pdf>

kých zájmů v Bulharsku a na Balkáně. V případě, že by projekt převzal západní investor, souhlasili by s jeho realizací.

Účinnost projaderného lobbyingu dobře ilustruje výrok bývalého poslance bulharského parlamentu Borislava Žekova: „Máme několik příkladů spojených především se sektorem energetiky, kdy se věčně znesvářené skupiny rudých, žlutých a modrých poslanců najednou shodnou a rychle přijmou důležité rozhodnutí.“ Žekov v roce 2002 připravil vůbec první návrh zákona o regulaci lobbyingu, který ovšem parlament dodnes neprojednal.⁹⁴

Jaderná lobby aktivně vystupovala proti odstavení čtyř nevyhovujících reaktorů v elektrárně Kozloduj a vedla širokou kampaň cílenou na špičkové politiky. Vzhledem k tomu, že odstavení reaktorů bylo podmínkou pro vstup Bulharska do EU, skončila kampaň neúspěšně.

Tradiční elita jaderného průmyslu v současné době silně prosazuje vstup Ruska do projektu Belene. Část jaderné lobby ovšem začíná v souvislosti s pravděpodobným koncem projektu Belene prosazovat výstavbu nových reaktorů v Kozloduji.

4. Příprava a naplňování energetických koncepcí

V Bulharsku nefunguje příprava energetických koncepcí podle běžné evropské praxe. Koncepce není pravidelně aktualizována, není navrhována ve variantách a dosud ani jednou neprošla strategickým posouzením vlivů na životní prostředí (SEA). Energetickou strategii sice schvaluje parlament na základě vládního návrhu, ten ovšem místo priorit určených na základě kvalifikovaného rozboru obsahuje pouze seznam projektů prosazovaných energetickým průmyslem.

Proces rozhodování o rozvoji energetiky v žádném případě není transparentní. Zásadní vliv na klíčová rozhodnutí odpovědných institucí mají osobní vazby úředníků na představitele zainteresovaných firem, z nichž mnozí v minulosti pracovali ve státních bezpečnostních strukturách.⁹⁵ Rozhodnutí jsou přijímána na základě neveřejných dokumentů, strategickou vizi nahrazují slogany typu „Jádro znamená energetickou nezávislost“.

V dosavadních energetických koncepcích nenajdeme scénáře vývoje sektoru postavené na rozdílném nastavení podmínek. Bez posouzení variant jsou v koncepcích prosazovány velké centralizované projekty jako Belene, zastaralá hnědouhelná elektrárna Marica – Istok, vodní elektrárny na Dunaji nebo kontroverzní ropovod Burgas – Alexandropolis. Naopak rozvoj obnovitelných zdrojů je vládními nařízeními striktně omezován.⁹⁶

Bulharskou specialitou jsou kroky prezidenta v oblasti energetiky. Prezidentský úřad nemá na tomto poli žádnou formální pravomoc, ale současná hlava státu, bývalý předseda exkomunistické Socialistické strany Georgi Parvanov, věnuje podstatnou část svého času prosazování ruských energetických projektů v Bulharsku. Například se pokoušel v sousedních státech získat investiční prostředky na projekt Belene. Vzhledem k tomu, že Georgi Parvanov studoval v osmdesátých letech v Moskvě, bývá nezávislými analytiky⁹⁷ a médii⁹⁸ označován za obhájce ruských zájmů v Bulharsku.

5. Média, občanská společnost a veřejné mínění

Veřejnoprávní média jsou v Bulharsku pod silným tlakem politických elit. Vedoucí redaktoři nemají zájem o kritický pohled na energetické projekty. S výjimkou širší diskuse o ruském vlivu na bulharskou energetiku, která probíhala v rozhlasu i televizi, lze kritické názory najít pouze v internetových médiích a na blížích nezávislých novinářů.

94 Mediapool, В битката за Козлодуй се роди едно ново лоби (V bitvě o jadernou elektrárnu roste nová lobby), Sofia (no date), <http://www.mediapool.bg/site/project/files/loby.shtml>

95 <http://www.temaneews.com/index.php?p=tema&iid=230&aid=5661>, http://all.actualno.com/news_215266.html

96 Vseki Den, Отнемат от местната власт правото да променя предназначението на земеделски земи (Regiony přišly o právo rozhodovat o využití půdy), <http://www.vsekiiden.com/?p=67772>

Dnevnik, 8 April 2010, Bulgaria bans clean energy projects on arable land, <http://news.dnevnik.bg/?y=2010&m=4&d=8>

97 <http://www.svoboddata.com/page.php?pid=1229&rid=154>, <http://www.borbabg.com/?action=news&news=4315>, <http://www.iris-bg.org/files/Parvanov%20in%20Moscow.pdf>

98 <http://www.glasove.com/article.php?aid=7429&page=3>

Občanská společnost není v názoru na jadernou energetiku jednotná. Koalice více než dvaceti nevládních organizací vede aktivní kampaň proti stavbě jaderné elektrárny Belene a záměrům těžby uranu či výstavby úložiště vyhořelého paliva. Na druhou stranu část organizací, které se zabývají ochranou přírody, jadernou energetiku podporuje. Zastávají názor, že výroba elektřiny z jádra znamená prevenci negativních dopadů větrných a solárních elektráren na krajinu.

V Bulharsku dosud neproběhl reprezentativní výzkum veřejného mínění k otázkám energetiky. Výsledky šetření Eurobarometru ukazují silnou a stabilní podporu rozvoje jaderné energetiky, která jen pomalu slábně. Na druhou stranu výzkum Green Policy Institute zaznamenal nárůst nesouhlasu s projektem výstavby elektrárny Belene v posledních pěti letech. Respondenti svůj nesouhlas zdůvodňovali především obavami z posílení ruského vlivu a ze zdražení elektřiny.

Celková podpora jaderné energetiky ovšem zůstává v Bulharsku vysoká.⁹⁹ Většina občanů vidí v dalším rozvoji odvětví řešení energetických problémů země a možnost pokrytí poptávky po elektřině, která omezí dovoz uhlí a zemního plynu.

6. Vliv Ruska na bulharskou energetiku

Závislost bulharské energetiky na Rusku je zcela mimořádná. Prakticky všechny primární zdroje dováží Bulharsko právě z Ruské federace: veškeré jaderné palivo a zemní plyn, většinu ropy a podstatnou část uhlí. Ruské firmy rovněž dodaly technologii pro bulharské jaderné elektrárny a plynárenství. Celá řada bulharských expertů studovala v Sovětském svazu, později v Rusku.

Rusko pak svého dominantního vlivu na energetické zásobování Bulharska využívá k posílení své pozice na Balkáně. Ruské firmy také věří, že se přes Bulharsko dostanou na trhy Evropské unie. Například ruský velvyslanec při Evropské unii Vladimir Čižov prohlásil:

„Vzhledem k tradičně dobrým vztahům je pro nás Bulharsko jako členský stát EU velmi zajímavé. A nejde jen o přímý ekonomický zájem. Bulharsko může přispět ke zlepšení vztahů mezi Ruskem a EU, vnímáme ho jako speciálního partnera, našeho trojského koně v EU, ovšem bez negativního významu této metafory. Zahraničně politická rozhodnutí se v EU přijímají konsensem a Bulharsko zde může hrát velmi pozitivní roli: uklidňovat horké hlavy a přesvědčovat nerozhodnuté.“¹⁰⁰

Dobrym příkladem ruského působení v Bulharsku je právě projekt jaderné elektrárny Belene. Podle ruských zdrojů celá idea dostavby vznikla během setkání prezidentů Vladimira Putina a Georgiho Parvanova. Také do posledního vývoje zasahují ruské politické špičky. Odhodlání současné vládní strany GERB zrevidovat „ruské smlouvy“ výrazně ochladlo po setkání premiéra Bojko Borisova s Vladimírem Putinem v Gdaňsku v září 2009. Ministři energetiky obou zemí, Trajčo Trajkov a Sergej Šmatko, se na přelomu let 2009 a 2010 setkali několikrát. Schůzek se účastnil i šéf Rosatomu Sergej Kirijenko. Nabídku vlastnického převzetí projektu ruskou stranou (viz stránku 42) bulharská vláda zamítla až po doporučení evropského komisaře Gunthera Oettingera a velvyslance Spojených států v Bulharsku Jamese Warlicka.^{101 102}

7. Závěr

Bulharská energetika postrádá strategickou vizi. Energetický průmysl, úzce provázaný s politickou elitou, účinně usiluje o zachování stávajícího stavu, třebaže tím ohrožuje bulharský i evropský zájem posilovat energetickou nezávislost. Laická veřejnost pod vlivem médií převážně podporuje velké projekty jaderné a uhelné energetiky, byť v posledních letech roste počet i aktivita jejich kritiků.

99 European Commission, Attitudes on Issues related to EU Energy Policy, Brussels (2007), http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/eurobarometer/2007_eu_energy_policy_eurobarometer_slides_presentation_en.pdf

100 Kapital, 10. 11. 2006, Посланикът на Русия в Европейския съюз Владимир Чижов: Вие сте нашият троиянски кон в ЕС в добрия смисъл (Ruský velvyslanec při Evropské unii Vladimir Čižov: Jste našim trojským koněm v EU, v dobrém smyslu), http://capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2006/11/10/293214_vladimir_chijov_vie_ste_nashiat_troianski_kon_v_es_v/
Radio Free Europe / Radio Liberty, 14 May 2008, Commentary: Russia Versus NATO in the CIS, <http://www.rferl.org/content/article/1117479.html>

101 EurActive, 6. 4. 2010, Oettinger tells Sofia to be 'wiser' with energy projects, <http://www.euractiv.com/en/energy/oettinger-tells-sofia-be-wiser-energy-projects-news-406505>

102 Sofia News Agency, 25. 2. 2010, US Ambassador Urges Bulgaria to Shake off Dependence on Russian Energy, http://www.novinite.com/view_news.php?id=113590

Specifickým zahraničněpolitickým rysem bulharské energetiky je silný vliv Ruska. Bulharští špičkoví politici s osobními vazbami na ruské firmy pomáhají prosazovat projekty typu jaderné elektrárny Belene nebo plynovodu South Stream, které napomáhají ruským strategickým zájmům v Evropě. Současná vládnoucí garnitura, která se dostala k moci díky proevropské orientaci, dává naději, že na rozhodnutí o energetických projektech regionálního významu bude mít Brusel větší vliv než Moskva. Nelze ovšem očekávat odklon vlády od projaderné politiky. Pravděpodobnější je změna orientace energetického průmyslu na západní trh s jadernými technologiemi. Jednotlivé projekty by pak musely překonávat ekonomické problémy známé ze západních trhů, kde jaderná energetika stále stagnuje.

FINANCOVÁNÍ VÝSTAVBY JADERNÝCH REAKTORŮ A FORMY STÁTNÍ PODPORY

Jan Haverkamp (WISE ČR)

Karel Polanecký (Hnutí Duha)

Budování nových jaderných bloků má v zemích střední a východní Evropy výraznou politickou podporu. To ovšem neznamená, že se všechny záměry jaderného průmyslu uskuteční. Reaktory jsou investičně náročnější než ostatní zdroje a obvyklé protahování a prodražování výstavby přináší ekonomické problémy i silným společnostem. Banky se při poskytování úvěrů chovají poměrně opatrně.

Ve východní Evropě se ještě na přelomu století stavěly jaderné elektrárny s přímou podporou státního rozpočtu – Cernavoda v Rumunsku dostala v roce 2000 dotaci 60 miliónů eur.¹⁰³ V případě elektrárny Temelín v České republice a Mochovce na Slovensku poskytovaly v devadesátých letech vlády záruky za úvěry. Po vstupu do Evropské unie ovšem musí východoevropské země respektovat pravidla liberalizovaného trhu s elektřinou, která přímé dotace ani vládní garance za úvěry nepřipouštějí (viz v rámečku níže). O reálné výstavbě nových elektráren proto bude rozhodovat ekonomická konkurenceschopnost projektů.

Investiční náklady nových reaktorů

Náklady na výstavbu nových jaderných bloků zkoumaly v poslední době různé studie, k dispozici jsou také odhady ceny u probíhajících projektů. Abychom mohli porovnat cenu jaderných elektráren s ostatními technologiemi, uvedeme nejdříve odhad technologického programu Mezinárodní energetické agentury. Ten uvádí, že v případě jaderných elektráren, u nichž se předpokládá spuštění do roku 2015, se budou náklady pohybovat v rozmezí 1600–5900 USD na kilowatt instalovaného výkonu, při započtení likvidace elektrárny a vyhořelého paliva. Úroky z úvěrů se nezapočítávají. Jak ukazuje tabulka, náklady na výstavbu plynových a uhelných elektráren jsou nižší a lépe předvídatelné. Investice do kogeneračních zdrojů na biomasu jsou v průměru mírně vyšší.

Tabulka: Porovnání aktuálních investičních nákladů pro různé zdroje elektřiny

Druh elektrárny	Investiční náklady (USD/kWe)
Jaderná	1600 – 5900
Zemní plyn – paroplynový cyklus	1100
Uhelná superkritická	2200
Kogenerační zdroje na biomasu do 50 MWe	3000 – 6000

Zdroj: Technology Essentials, Energy Technology Systems Analysis Programme, www.etsap.org

Další studie poskytují podrobnější přehled odhadů výsledné ceny reaktorů a zkušeností s probíhajícími projekty než široký interval Mezinárodní energetické agentury. Profesor Stephen Thomas z britské University of Greenwich shromáždil nabídky, které firmy poslaly do nedávných výběrových řízení na dodávky reaktorů v různých částech světa. V Jihoafrické republice nepřišla žádná nabídka pod 6000 USD/kWe, v Kanadě se nejlevnější dostala na 6600 USD/kW. Oba tendry byly v důsledku vysokých cen

¹⁰³ Nuclear power in Romania, <http://www.world-nuclear.org/info/inf93.html>

zrušeny. Naopak úspěšně skončil tendr ve Spojených arabských emirátech, kde korejská firma KEPCO přišla s nabídkou ve výši 3700 USD/kW (jedná se o náklady na výstavbu reaktorů bez započítání úroků z půjček).¹⁰⁴

Z hlediska střední Evropy stojí za sledování ceny reaktorů od firem, které v regionu působí. Například do výběrového řízení na stavbu dvou reaktorů v České republice se přihlásily společnosti Areva, Westinghouse a Atomstrojexport. Současná cena reaktoru firmy Areva budovaného ve Finsku se odhaduje na 4500 USD/kW (oproti odhadu 2500 USD/kW při zahájení výstavby v roce 2005), druhý reaktor ve Francii má stát 3300 USD/kW.¹⁰⁵ Podle odhadů ze Spojených států by firma Westinghouse měla být schopna postavit novou jadernou elektrárnu s náklady 2500 až 4900 USD/kW, u rozestavěného reaktoru v Číně se aktuální odhady pohybují kolem 3500 USD/kW.^{106 107} Obtížněji lze odhadnout možnosti společnosti Atomstrojexport, která v případě elektrárny Belene deklaruje náklady 3700 USD/kW.¹⁰⁸ Podle odhadu bulharské vlády by ovšem výstavba dvou reaktorů dodaných ruskou firmou přišla na 9 miliard eur, což znamená 5600 USD/kW.

Státní podpory – cesta k omezení investičních rizik

Přes rozdíly v odhadech nákladů na nové reaktory je evidentní, že vysoká počáteční investice představuje značné podnikatelské riziko a nutnost zajistit velké úvěry. Energetické společnosti, které o investicích do nových reaktorů uvažují, se snaží rizika maximálně eliminovat. Podpora veřejných financí je přirozeně výhodným řešením. Vedle přímých dotací a vládních záruk za úvěry se využívají i další formy veřejných podpor: výhodné půjčky od státních bank a exportních agentur nebo daňové úlevy pro investory.

O významu dotací pro investory jaderných elektráren svědčí výroky ekonomických expertů. Bankovní skupina Citigroup ve své analýze hodnotí možnost výstavby nových reaktorů ve Velké Británii následovně: „Vláda trvá na tom, že soukromý investor by měl nést rizika spojená s prodloužením výstavby, nepříznivým vývojem cen elektřiny i provozními výpadky. Nikde na světě nebyla za takových podmínek jaderná elektrárna postavena. Nedostanou-li soukromí investoři možnost přenést podstatnou část rizik na stát, tak pravděpodobnost výstavby jaderných elektráren ve Velké Británii zůstane velmi nízká. Aby byly jaderné zdroje postaveny, musí investoři dostat záruky za úvěry a garanci minimální výkupní ceny vyrobené elektřiny.“¹⁰⁹

Ostatně i společnost British Energy, která provozuje osm jaderných elektráren, dospěla k závěru, že bez státních dotací není stavba nových reaktorů z ekonomických důvodů proveditelná.¹¹⁰

Závislost rozvoje jaderné energetiky na veřejných podporách dobře dokládá také aktuální zkušenost ze Spojených států. Začátkem roku 2002 Bushova administrativa představila program Nuclear Power 2010, jehož cílem bylo spuštění reaktoru třetí generace do roku 2010. Investorům přitom americká vláda nabídla zjednodušený schvalovací proces a spolupráci ministerstva energetiky. Program ovšem ztroskotal na nezájmu energetických firem. Ty začaly s přípravou projektů až ve chvíli, kdy byl program doplněn o slevy na daních a garance úvěrů pro prvních šest reaktorů (s předpokladem, že další projekty už dotace nebudou potřebovat). Slíbené slevy na daních by podle ministerstva energetiky přišly daňové poplatníky na 5,7 miliard dolarů do roku 2025. Státní garance za úvěry by se podle výboru Kongresu dostaly na 14 až 16 miliard dolarů.¹¹¹

104 Steve Thomas: The Economics of Nuclear Power: An Update, Heinrich Böll Foundation, 2010

105 tamtéž

106 Steve Thomas: The Economics of Nuclear Power: An Update, Heinrich Böll Foundation, 2010

107 New Nuclear – The Economics Say No, Citigroup Global Market, 2009

108 Dnevnik, 16 September 2009, “Bulgaria may give Belene nuke project a chance”, <http://news.dnevnik.bg/?y=2009&m=9&d=16>

109 Viz poznámku 110

110 Steve Thomas: The economics of nuclear power – analysis of recent studies, University of Greenwich Business School Public Services International Research Unit, Greenwich 2005

111 Viz poznámku 109

Jak se obcházejí evropská pravidla

Pravidla evropského trhu vylučují deformaci trhu a státní podpory (podrobněji viz rámeček níže), žádný členský stát by nemohl uplatnit podobné podpůrné mechanismy jako vláda Spojených států. Zejména východoevropské státy se ovšem pokoušejí svůj jaderný průmysl podporovat a testují, jaké postupy by mohla Evropská komise tolerovat.

- **Státní záruky za jaderné investice.** Poskytnutí státní záruky za úvěr na výstavbu reaktoru Evropská komise dosud v žádném případě neakceptovala. Rumunská vláda plánovala poskytnutí vládní garance za úvěr na výstavbu reaktorů Cernavoda 3, 4 a to ve výši 220 miliard eur.¹¹² Od svého záměru upustila poté, co rumunské nevládní organizace a Greenpeace odeslaly stížnost na Evropskou komisi.

Jedinou státní garancí, kterou evropská legislativa připouští, je povinná vládní záruka za zvýhodněné půjčky uzavřené podle dohody Euratom a související úvěry Evropské investiční banky – EIB. Za posledních dvacet let ovšem žádný členský stát nevyužil půjčku Euratomu pro výstavbu nového reaktoru. Bulharská vláda sice vyčlenila 600 miliard eur na garanci za půjčku od Euratomu a EIB, ale v roce 2009 od záměru upustila, neboť v současné finanční situaci státu by garance představovala neúnosné riziko pro veřejné rozpočty.^{113 114}

- **Záruky exportních úvěrových agentur za jaderné investice.** Podle pravidel EU mají exportní úvěrové agentury – ECA – nahrazovat komerční pojištění úvěrů při vývozech do oblastí s vyšší mírou politického rizika. Jestliže se prostřednictvím ECA zajišťuje úvěr na investici na území členského státu EU, dochází k deformaci trhu, protože investor nezáskal garanci za tržních podmínek. Úrokové sazby poskytovaných úvěrů by se neměly lišit u srovnatelných projektů a poplatky za garance by měly odpovídat situaci na trhu.

V současné době Evropský soud přezkoumává garance za úvěry poskytnuté francouzskou exportní úvěrovou agenturou COFACE a švédskou SEK v případě výstavby finského reaktoru Olkiluoto. Podle vyjádření Evropské komise byly zmíněné úvěrové garance poskytnuty za tržních podmínek.¹¹⁵ Evropská federace pro obnovitelnou energii (EREF) společně s Greenpeace ovšem dokládá, že díky garancím získal investor půjčky s nízkými úrokovými sazbami, které neodpovídají tržním. Tím získal výhodu, na kterou jeho konkurenti, včetně provozovatelů obnovitelných zdrojů, nemohli dosáhnout.¹¹⁶

- **Podpora jaderných investic ze státních fondů.** Ani peníze z infrastrukturních či rozvojových fondů, které jsou oddělené od státního rozpočtu, by se podle evropských pravidel neměly investovat do elektroenergetických projektů, které se nemohou prosadit na trhu. Rumunská vláda hodlala toto pravidlo porušit, když se pokusila vyčlenit prostředky z rozvojového fondu na stavbu reaktorů Cernavoda 3 a 4.¹¹⁷

- **Související investice.** Tržní podmínky se podle evropských pravidel vztahují i na materiální podporu. Stát může vložit do jaderného projektu například infrastrukturu původně připravenou pro jiný účel nebo určitý využitelný materiál. Investor ovšem musí státu zaplatit tržní cenu. Jestliže zaplatí méně, jde opět o nelegální státní podporu. Rumunská vláda navrhla, že do projektu Cernavoda 3 a 4 vloží

112 HOTĂRÂRE Nr. 643 din 20 iunie 2007; privind aprobarea Strategiei de selectare a investitorilor pentru realizarea unităților 3 și 4 de la CNE Cernavodă – Text în vigoare începând cu data de 7 august 2008; Act de bază – Hotărârea Guvernului nr. 643/2007; Acte modificatoare – Hotărârea Guvernului nr. 691/2008

113 Sofia Echo, 18 October 2007: "Bulgarian State issues guarantees 600 million Euros for Belene nuke plant" – http://www.sofiaecho.com/article/bulgarian-state-issues-guarantees-600-million-euros-for-belene-nuke-plant/id_25563/catid_67

114 Sofia News Agency – novinite – 26 February 2010: "Bulgaria Government 'Won't Spend Any Money' on Belene NPP" – http://www.novinite.com/view_news.php?id=113622

115 Decision de la Commission du 25.ix.2007 concernant la mesure no. C 45/2006 (ex NN 62/A/2006) mise it execution par la France dans le cadre de la construction par AREV ANP (ex Framatome ANP) d'une centrale nucleaire pour Teollisuuden Voima Oy.

116 Letter of Kuhbier Rechtsanwälte, Hamburg, to the European Commission, Directorate-General for Competition, State Aid Registry, 01.03.2007 State Aid C 45/2006 (ex NN 62/A/2006) Coface guarantee – construction by Framatome ANP of a nuclear power station for Teollisuuden Voima Oy (TVO), Comment pursuant to Article 88(2) of the EC Treaty following invitation, published in the Official Journal of the European Union C 23/11 of 1.2.2007

117 Viz poznámku 111

těžkou vodu v hodnotě 350 milionů eur. Peníze na nákup těžké vody by pocházely ze státního rozpočtu, jedná se tedy o přímou dotaci.¹¹⁸

- **Navýšení vlastního jmění v rozporu s tržními podmínkami.** Když minulá bulharská vláda zjistila, že státní společnost NEK nemá dost peněz na přípravu projektu jaderné elektrárny Belene, rozhodla o navýšení vlastního jmění společnosti o 300 milionů eur. Peníze byly přímo určeny právě pro Belene.¹¹⁹ Podle vyjádření Evropské komise lze podobný krok akceptovat pouze tehdy, že by k němu za podobných podmínek mohl přistoupit i soukromý investor, tedy v okamžiku, kdy je reálná šance na návratnost vložených prostředků.¹²⁰ V případě zpochybnění ekonomické životaschopnosti projektu by vložení státních prostředků představovalo nelegální státní podporu.
- **Omezení povinných odvodů.** Kvůli zlepšení ekonomického výsledku výstavby dvou bloků v jaderné elektrárně Mochovce omezila slovenská vláda výši povinných odvodů na jaderný účet (na jaderném účtu se během provozu elektrárny shromažďují prostředky na její likvidaci a nakládání s jaderným odpadem). Pro investora výstavby a provozovatele elektrárny, firmu Slovenské elektrárne, to znamená snížení investičních rizik.¹²¹ Evropská komise v současné době prověřuje, zda je možné dluh jaderného účtu v následujících letech vyrovnat. Hrozí totiž, že po skončení životnosti elektráren budou peníze potřebné na jejich likvidaci chybět a zbytek zaplatí stát. Omezení odvodů by v tomto případě znamenalo státní pomoc.¹²²
- **Dohoda o nevyplácení dividend.** Slovenská vláda se dohodla s vedením společnosti Slovenské Elektrárne (SE), ve které má třetinový podíl, že v případě dostavby dvou bloků jaderné elektrárny Mochovce nebude firma po dobu deseti let vyplácet akcionářům dividendy. Vzhledem k tomu, že dividend se vedle slovenské vlády zřekl i většinový vlastník SE, italská firma Enel, neposoudila Evropská komise tento postup jako nedovolenou státní podporu.¹²³
- **Přidělování velkých zakázek bez výběrového řízení.** Přidělením zakázky na výstavbu jaderné elektrárny konkrétní firmě bez výběrového řízení vzniká možnost neoprávněně vysokého zisku dodavatele, který nebyl konkurencí nucen minimalizovat náklady. Z tohoto důvodu se absence výběrového řízení posuzuje jako neoprávněně zvýhodnění dodavatelské firmy, které poškozuje zákazníky na trhu s elektřinou.
Slovenská státní společnost JAVYS si jako strategického partnera pro výstavbu nového bloku v jaderné elektrárně zvolila ČEZ, tedy svoji bývalou mateřskou firmu.¹²⁴ Neproběhlo výběrové řízení a Evropská komise proto v současnosti zkoumá, zda nedošlo k porušení pravidel trhu s elektřinou.

Náklady na likvidaci jaderného odpadu – jak velký dluh odkážeme pravnikům?

Jedním z faktorů, který ovlivňuje ekonomiku jaderných elektráren, je způsob vytváření rezervy na jejich likvidaci po ukončení provozu a na nakládání s jaderným odpadem. Příslušný fond musí provozovatel naplnit během provozu elektrárny, formu a výši odvodů určuje legislativa jednotlivých států. Provozovatelé jaderných elektráren se pochopitelně snaží výši odvodů minimalizovat. V zájmu států by mělo

118 Viz poznámku 111

119 Министерски съвет Постановление № 259 от 27 октомври 2008 г. за предоставяне на средства от републиканския бюджет за закупуване на анции от държавата във връзка с увеличението на капитала на търговско дружество – stanovisko Rady ministrů č. 259 z 27. 10. 2008

120 Letter from the European Commission, DG Competition, 19/03/2010*D/6276, B.2/MML/PLQ/id D/(2010) 125 to Greenpeace, Jan Haverkamp, Subject: CP 64/2009 – Constructing of a new nuclear power plant at the site „Belene“

121 Peter Mihók, „Národný jadrový fond; genéza, problémy, modelovanie príjmov a výdavkov, odhad potrebnej výšky príjmov a odhad aktuálneho deficitu vo fonde“, Zvolen (2007), Centrum pre trvaloudržateľné alternatívy: http://www.cepta.sk/documents/jadro/studia_ver1.pdf

122 Osobní konzultace – Dominique Ristori, European Commission DG Energy, 6 April 2010.

123 Letter from the European Commission, DG Competition, 05/05/08*D/51777, B2/ME/JD/mkl (2008) D/149 to Greenpeace, Jan Haverkamp and Jan Beránek, Subject: CP 95/2008, Alleged aid to ENEL for nuclear decommissioning – Slovakia

124 Dopis z Ministerstva hospodárstva pro Andreu Zlatňanskou z Greenpeace Slovensko z 25. 2. 2009, info147/2009-1010 Vec: Vybavenie žiadosti o informácie podľa zákona č. 211/2000 Z.z. o príprave výstavby nového jadrového zdroja v Jaslovských Bohuniciach

být takové nastavení odvodů, aby jaderný fond likvidaci elektráren i jaderného odpadu v budoucnosti kompletně pokryl. Chybějící prostředky by totiž musely dodat veřejné rozpočty.

Základní problém stanovení odvodu spočívá v tom, že likvidace velké jaderné elektrárny nebyla ještě nikde ukončena, stejně tak dosud neexistuje žádné úložiště jaderného odpadu. Odvody se proto určují na základě odhadů. Například ve Velké Británii je tato finanční kalkulace aktuálnější otázkou než ve státech východní Evropy, protože řada reaktorů zde již byla odstavena. Nejnákladnější etapa jejich likvidace ale bude zahájena až za několik desítek let, cena proto zatím není známa. Z hlediska britské vlády jde o významný problém, odpovědnost za likvidaci jaderných zátěží leží na vládní agentuře NDA (Nuclear Decommissioning Agency), provozovatelé reaktorů potřebnou rezervu nevytvořili.¹²⁵ Odhady nákladů na likvidaci britských jaderných zátěží přitom prudce rostou, zpráva NDA z roku 2008 uvádí částku 73 miliard liber, která ovšem není konečná.¹²⁶

V regionu střední a východní Evropy byla v minulých letech otázka odvodů do fondu určeného na likvidaci jaderných zátěží nejvíce diskutována na Slovensku. Provozovatel slovenských reaktorů, firma Slovenské elektrárne, začala s odvody do jaderného fondu až v devadesátých letech. Kvůli tomu a nutným výdajům na probíhající likvidaci havarované elektrárny A1 v Jaslovských Bohunicích vznikl v jaderném fondu deficit, jehož výše se odhaduje na 2 až 2,5 miliardy eur.¹²⁷ Během privatizace podniku Slovenské elektrárne si ovšem nový vlastník, italský Enel, prosadil omezení odvodů na jaderný účet jako podmínku pro investici do dostavby 3. a 4. bloku v JE Mochovce, na které trvala slovenská vláda. V roce 2006 byl schválen zákon o jaderném fondu, který snížil proměnnou složku odvodu z 6,8 na 5,95 % ceny prodané elektřiny (fixní částka zůstala stejná).¹²⁸ Zůstane-li zachován současný stav, deficit slovenského jaderného účtu poroste, na což doplatí budoucí daňoví poplatníci. Druhou možností, se kterou počítá zákon o jaderném fondu, je vyrovnaní deficitu pomocí příplatku k ceně elektřiny. Jestliže slovenská vláda k tomuto kroku přistoupí, budou zákazníci i při nákupu elektřiny vyrobené ve vodních nebo plynových elektrárnách přispívat na likvidaci jaderné zátěže.

Pravidla trhu v Evropské unii a financování jaderných projektů

Trh s elektřinou je v Evropské unii plně liberalizován. To znamená, že vlády členských států nemohou poskytovat energetickým společnostem (státním či soukromým) ani vybraným technologiím žádná zvýhodnění, která by byla v rozporu s pravidly trhu. Je-li vláda členského státu zapojena do přípravy či realizace energetického projektu, musí se rozhodovat podle stejných kritérií jako soukromé společnosti působící na trhu.

Pro jadernou energetiku znamenají pravidla evropského trhu zákaz přímých dotací a vládních záruk za komerční úvěry. Pravidla nepřipouštějí ani možnost, že by stát převzal odpovědnost za závazky plynoucí z provozu zařízení. Výjimkou je omezení odpovědnosti za škodu způsobenou jadernou havárií, které upravují Vídeňská a Pařížská úmluva.

Zákaz deformace tržního prostředí platí pro vládní zásahy ve všech částech životního cyklu elektrárny. Každé zvýhodnění během výstavby, provozu a likvidace jaderné elektrárny nebo nakládání s vyhořelým palivem by vedlo k deformaci trhu a znevýhodnění provozovatelů konkurenčních zdrojů.

125 Podrobněji: Polanecký K., Kotecký V.: Veřejné podpory jaderné energetice, Hnutí DUHA, Brno 2006

126 NDA beaten up over budget, again, www.neimagazine.com/story.asp?storyCode=2049012

127 P. Mihók: Jadrové otázky. A odpovede?, <http://ekonomika.etrend.sk/ekonomika-slovensko/jadrove-otazky-a-odpovede-2.html>

128 Návrh zákona o Národnom Jadrovom účte na vyradovanie jadrových zariadení a na nakladanie s vyhořelým jadrovým palivom a rádioaktivnými odpadmi, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava 2005

Pravidla liberalizovaného trhu s elektřinou upravuje následující evropská legislativa:

- Smlouva o Evropské unii¹²⁹
 - Články 101 a 102 – pravidla hospodářské soutěže
 - Článek 106 – pravidla pro veřejné podniky
 - Článek 107 – pravidla pro státní podpory
- Směrnice 2009/72/EC o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou¹³⁰ stanoví pravidla pro:
 - ochranu spotřebitele proti důsledkům deformace trhu s elektřinou;
 - regulaci a výpočet sazeb;
 - přístup k přenosové a distribuční soustavě;
 - určování priorit dispečinku;
 - výjimky pro obnovitelné zdroje a kombinovanou výrobu tepla a elektřiny;
 - povinnost ohlásit Evropské komisi případné státní podpory.
- Směrnice 2004/17/EC o koordinaci postupů při zadávání zakázek subjekty působícími v odvětví vodního hospodářství, energetiky, dopravy a poštovních služeb¹³¹ ukládá:
 - státním institucím a veřejným podnikům (včetně společností s většinovou účastí státu) povinnost vypsat veřejnou soutěž na dodávky a služby včetně výstavby jaderných elektráren, nákupu materiálů a paliv, nakládání s jaderným odpadem atd.;
 - všem podnikům, které dodávají elektřinu do přenosové sítě, povinnost vypsat veřejnou soutěž na výše uvedené dodávky a služby;
 - zajistit nediskriminační prostředí pro uzavírání smluv (nepřipouští zvýhodnění určitých firem ani podle země původu);
 - dodržení předepsaných pravidel pro veřejné soutěže.

Výjimku z uvedených pravidel, která umožňuje jejich zvýhodňování, mají obnovitelné zdroje energie, zařízení pro kombinovanou výrobu tepla a elektřiny a energetické využití odpadů. Důvodem pro výjimku je fakt, že tyto nové technologie nedostaly, na rozdíl od fosilních a jaderných zdrojů, masivní státní podpory před liberalizací trhu. Například většina jaderných elektráren byla postavena díky přímým dotacím a vládním zárukám za úvěry. Jejich provozovatelé profitovali rovněž z možnosti prodávat elektřinu za vysokou cenu na regulovaném trhu. Po liberalizaci trhu byly již tyto elektrárny účtetně odepsané a díky nízkým provozním nákladům velmi ziskové. Aby mohly nové technologie dosáhnout konkurenceschopnosti, schválila Evropská unie přesně definované formy jejich podpory.

129 Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:CS:PDF>

130 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:CS:PDF>

131 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:134:0001:0113:en:PDF>

Případová studie – pokusy bulharské vlády o záchranu ekonomicky pochybného projektu jaderné elektrárny Belene

Jaderná elektrárna Belene – základní údaje

Lokalitu Belene, v severním Bulharsku na břehu Dunaje, vybrala pro výstavbu jaderné elektrárny bulharská komunistická vláda v osmdesátých letech se záměrem vybudovat minimálně čtyři velké reaktory s výkonem 1000 MW. V roce 1987 byly zahájeny stavební práce, ale v roce 1991 byl projekt kvůli nedostatku financí ukončen.

Záměr oživit projekt alespoň v menším měřítku oznámil v roce 2002 tehdejší premiér (a bývalý bulharský král) Simeon von Sachsen-Coburg-Gotha. Od první zmínky o možnosti obnovení stavby elektrárny Belene až do současnosti nebylo nikdy zřejmé, jak bude projekt financován. Co všechno se bulharská vláda pokusila udělat, aby se projekt uskutečnil?

Optimisticky odhadnout náklady

V první fázi, kdy bylo třeba pro projekt získat podporu veřejnosti i parlamentu, přišla vláda s nízkým odhadem investičních nákladů. Ve zprávě pro bulharský parlament uvedla, že výstavba dvou plánovaných reaktorů bude stát 2,5 miliard eur, přičemž byl zmíněn i nižší odhad – 1,5 miliardy eur.¹³² To by znamenalo, že elektrárna bude vyrábět elektřinu za cenu podstatně nižší než byla aktuální tržní úroveň.

Bulharská vláda zamítla možnost dokončit původní projekt s reaktory typu VVER 1000/213, které se stavěly v devadesátých letech (například v českém Temelíně), a objednala si modernější, ale i dražší bloky. I po tomto rozhodnutí však dostávala veřejnost informace, podle nichž se rozpočet dostavby Belene měl pohybovat kolem 2 miliard eur.¹³³ Podle smlouvy, kterou Bulharsko uzavřelo s ruskou společností Atomstrojexport, však už měly dva reaktory stát 3,997 miliard eur.¹³⁴ Po volbách v roce 2009 nová vláda přistoupila k opětovnému posouzení projektu. Zpracovaná analýza dospěla k závěru, že skutečné náklady na dostavbu elektrárny se budou pohybovat kolem 9 miliard eur. Pro bulharskou vládu by z 51 % účasti v projektu mohly vyplynout závazky ve výši 10 miliard eur. Atomstrojexport následně připustil, že cena jeho dodávek pro elektrárnu by činila minimálně 6 miliard eur.¹³⁵

Podobný postup není v případě výstavby jaderných elektráren výjimečný, naopak eskalace ceny v průběhu projektu patří k významným charakteristikám sektoru. V okamžiku, kdy se o výstavbě rozhoduje, pracují představitelé států či firem s lákavě nízkými cenovými odhady. Později během přípravných prací či samotné výstavby, kdy není jednoduché od projektu odstoupit, cenové odhady stoupnou a postupně se přibližují reálným nákladům.

Najít strategického partnera (na základě nejasného příslibu)

Bývalá bulharská vláda nabídla potenciálním investorům ve veřejné soutěži 49% podíl v projektu Belene. Náklady na výstavbu přitom deklarovala ve výši 4 miliardy eur. V říjnu 2008 se strategickým partnerem stal německý koncern RWE.¹³⁶ Během následujícího roku si ovšem manažeři RWE udělali obrázek o finanční situaci projektu a v říjnu 2009 koncern z pozice strategického partnera odstoupil. Vedení RWE svůj krok vysvětlilo ekonomickými důvody.¹³⁷

132 Dnevnik, 16. 1. 2006, "Gov official: Belene project better off without Kozloduy units", <http://news.dnevnik.bg/print.php?id=6579>

133 Sofia News Agency – novinite, 7. 3. 2007, "11 Banks Bid to Finance Bulgaria's Belene Power Plant – Report", http://www.novinite.com/view_news.php?id=77566

134 Dnevnik, 1. 11. 2006, "Reuters: Bulgarian nuclear plant Belene to cost under 4 bln euro", <http://news.dnevnik.bg/?y=2006&m=11&d=1>

135 Dnevnik, 16. 9. 2009, "Bulgaria may give Belene nuke project a chance", <http://news.dnevnik.bg/?y=2009&m=9&d=16>

136 Reuters, 3. 10. 2008, "RWE wins 49 pct stake in Bulgaria nuclear plant", <http://www.afxnews.com/about488/index.php?lg=en&c=00.00&story=2618964>

137 Reuters, 28 October 2009, "RWE quits Bulgaria's nuclear project due to funding", <http://www.reuters.com/article/rbssIndustrialConglomerates/idUSLS68847920091028>

Najít banky, které převezmou rizika

Zástupci též vlády vytrvale obcházeli silné západoevropské banky, aby zajistili financování 51 % státního podílu v projektu. Informace o vyjednávání s bankami se dostávaly do bulharských médií, přičemž názvy finančních ústavů se měnily každý měsíc. Banky ovšem nedostávaly podklady pouze od bulharské vlády, komunikovaly také s nevládními organizacemi BankTrack, Bankwatch, Urgewald, Friends of the Earth a Greenpeace. Ve výsledku všech dvanáct bank, o kterých padla zmínka, že zvažují financování Belene, od projektu ustoupilo.¹³⁸ Bulharské vládě nepomohla ani BNP Paribas, která podporuje nejvíce jaderných projektů ze všech světových bank.¹³⁹ BNP Paribas jako vedoucí banka zorganizovala pro bulharskou státní společnost NEK, investora Belene, startovací úvěr ve výši 250 milionů eur.¹⁴⁰ Ovšem po zhoršení finanční situace firmy v roce 2009 banka požádala o předčasné splacení úvěru. Vzhledem k nízkým rezervám navíc společnost NEK neplnila podmínky, za nichž byl úvěr poskytnut.¹⁴¹

BNP Paribas rovněž působila jako finanční poradce projektu. Smlouva mezi bankou a bulharskou vládou však vypršela koncem roku 2009, aniž by se podařilo navrhnout strukturu financování, která by umožnila vstup nového investora.¹⁴² V listopadu 2010 HSBC zvítězila v tendru na finančního poradce projektu¹⁴³. Rozhovor HSBC a koalice nevládních organizací, zahrnující BankTrack, CEE Bankwatch, urgewald a Greenpeace, v prosinci 2010 ukázaly, že i v tomto případě banka z bulharské strany obdržela spíše nerealistický popis situace.

Získat nízkouúrokovou půjčku od EU

Od svého rozhodnutí oživit projekt výstavby Belene usilovala bulharská vláda o získání půjčky podle dohody Euratom ve výši 300 milionů eur.¹⁴⁴ Další půjčku ve stejné výši chtěla bulharská vláda dojednat s Evropskou investiční bankou.¹⁴⁵ Výhodou obou půjček by byla nízká úroková sazba, ovšem podmínkou pro jejich poskytnutí je úplná státní garance. Vláda sice při tvorbě státního rozpočtu na roky 2008 a 2009 počítala s vytvořením rezervy pro požadovanou garanci, nakonec ale o půjčku nepožádala.^{146 147} Projekt totiž nebyl na takové úrovni, aby splnil požadavky Evropské investiční banky, která vedle svých vlastních dohlíží i na půjčky Euratomu. Nová vláda po volbách v roce 2009 přezkoumala finanční stránku projektu, objevila řadu nesrovnalostí a následně zamítla poskytnutí státních garancí na obě půjčky.¹⁴⁸ Možnost financovat výstavbu Belene pomocí levných půjček Euratomu a Evropské investiční banky tedy spadla pod stůl.

Vytvořit společnost s vysokými aktivy a kvůli lehčímu získání půjček

Nadpoloviční účast bulharské vlády v projektu zajišťovala státem vlastněná elektrárenská společnost NEK. Při pokusech o sjednání úvěru se ovšem ukázalo, že banky nehodlají riskovat poskytnutí půjčky ve výši 4 miliardy eur společnosti, jejíž aktiva v součtu nepřevyšují 2 miliardy eur. Vláda proto rozhodla o sloučení všech svých významných energetických podniků do jednoho holdingu, jehož aktiva byla podstatně vyšší než v případě samotné NEK. Proto vznikl Bulharský energetický holding (BEH EAD),

138 Z průzkumu, který provedly organizace urgewald a Greenpeace v prosinci 2006, bylo zřejmé, že následující banky namají o projekt Belene zájem: Bayerische Landesbank, KBC / ČSOB, Societé Générale / Komerční Banka, Commerzbank, CitiGroup, HVB / UniCredit, Deutsche Bank, JP Morgan Chase, Credit Suisse / First Boston, Lehman Brothers, Merrill Lynch & Co. BNP Paribas odstoupila od projektu poté, co koncem roku 2009 vypršel její smluvní závazek jako finančního poradce.

139 Viz www.nuclearbanks.org

140 Dnevník, 23. 7. 2007, "10 banks to syndicate 250 mln euro loan for Bulgarian nuke plant", <http://news.dnevnik.bg/?y=2007&m=7&d=23>

141 Reuters, 25. 8. 2009, "Bulgarian nuke plant loan becomes callable", <http://uk.reuters.com/article/idUKLP23546320090825>

142 Dnevník, 29. January 2010, "BNP Paribas ditches Belene", <http://news.dnevnik.bg/?y=2010&m=1&d=29>

143 Sofia News Agency - novinite, „Bulgaria Picks HSBC for Belene Nuclear Plant Consultant“, http://www.novinite.com/view_news.php?id=122210

144 SEE Europe Net, "BULGARIA: Euratom to Have Say on State Guarantees for Belene Project", <http://www.seeurope.net/?q=node/716>

145 FORATOM, 24 October 2007, http://www.foratom.org/index.php?option=com_content&task=view&id=466&Itemid=927

Sofia News Agency – novinite, 7 December 2007, "EC Gives Green Light to Bulgaria's Belene Nuke", http://www.novinite.com/view_news.php?id=88284

146 New Europe, 20. 1. 2008, "Belene Nuclear Power Plant will cost 4 bln Euro", <http://www.neweurope.eu/articles/82132.php>

Sofia News Agency – novinite, 5. 6. 2008, "Bulgaria Company NEK Signs Deal with BNP Paribas for Financing Belene NPP", http://www.novinite.com/view_news.php?id=93850

147 Sofia News Agency - novinite, „Bulgaria Picks HSBC for Belene Nuclear Plant Consultant“, http://www.novinite.com/view_news.php?id=122210

148 tamtéž

jehož součástí se vedle NEK (vlastníci projekt Belene, několik tepelných a vodních elektráren a přenosovou soustavu) stala také jaderná elektrárna Kozloduj, tepelná elektrárna Maritza East II, firma zajišťující zásobování teplem v Sofii a plynárenská společnost Bulgargaz.¹⁴⁹ Nový holding disponoval v porovnání s NEK dvojnásobnými aktivy, ale zároveň potřeboval financovat větší množství projektů – vedle Belene šlo především o plynovody SouthStream a Nabucco a ropovod Burgas – Alexandropolis. Vzhledem ke slabým hospodářským výsledkům holdingu, který si vyžádal zvýšení administrativy a speciální manažerský dohled, rozhodla bulharská vláda v roce 2010 o jeho rozpuštění.¹⁵⁰

Navýšit vlastní jmění investora pomocí veřejných prostředků

V roce 2007 bylo zřejmé, že na přípravu projektu se nepodaří zajistit prostředky z bankovních půjček a ani investor nemohl uvolnit potřebné finance. Navíc 250 milionů eur z půjčky BNP Paribas již bylo utraceno za platby konzultantům, často za nejasných okolností. V této situaci vláda rozhodla o navýšení vlastního jmění NEK o 300 milionů eur, přičemž hotovost byla určena pro rozvoj projektu Belene.¹⁵¹ Celá částka byla utracena v roce 2009. Soulad tohoto postupu s pravidly evropského trhu v současné době zkoumá Evropská komise.¹⁵²

Prodat projekt Rusku?

Za generálního dodavatele projektu vybrala bulharská vláda Atomstrojexport, součást ruského jaderného koncernu Rosatom, se kterým uzavřela smlouvu na výstavbu reaktorů za 4 miliardy eur.¹⁵³ V roce 2007, když bylo zjevné, že projekt neprobíhá podle původních předpokladů, nabídl tehdejší ruský prezident (a současný předseda vlády) Vladimir Putin Bulharsku půjčku ve výši 3,8 miliard eur, která by umožnila investorovi další financování projektu a Atomstrojexportu pokračování ve výstavbě.¹⁵⁴ Požadoval ovšem stoprocentní státní garanci, což musela bulharská vláda s ohledem na pravidla EU odmítnout.

Když nová bulharská vláda v roce 2009 odhalila katastrofální finanční situaci projektu, přišla ruská strana s několika návrhy, které měly Belene udržet při životě. Nabídkla poskytnutí krátkodobého úvěru ve výši 2 miliard eur, který by umožnil pro příští dva roky pokračování stavebních prací (a platby Atomstrojexportu). Tento překlenovací úvěr by bulharské vládě zajistil čas na hledání nového strategického partnera. Bulharská strana nabídku odmítla, především kvůli riziku, že silného investora za dva roky nenajde. Zástupci ruské vlády následně přišli s další nabídkou – do projektu by jako investor vstoupil samotný Atomstrojexport. V první fázi by převzal 30% podíl, v případě, že by bulharská vláda do dvou let (tedy do vyčerpání ruské půjčky) nenašla strategického investora, převedla by na Atomstrojexport i svůj 49% podíl. V tomto případě by celý projekt patřil Rusku, jako první stavba podobného významu na území Evropské unie.¹⁵⁵

Uložit Belene k ledu

Kvůli obavě z prohloubení energetické a ekonomické závislosti na Rusku nakonec bulharská vláda návrhy na prodej projektu Belene Atomstrojexportu neakceptovala. Výstavba byla na neurčitou dobu poza-

149 Sofia News Agency – novinite, 20. 2. 2008, "Bulgaria Energy Holding to Be the Largest in the Region", http://www.novinite.com/view_news.php?id=90596

150 Sofia Echo, 12. 4. 2010, "Bulgaria to dismantle energy holding by end-June – minister", http://sofiaecho.com/2010/04/12/885951_bulgaria-to-dismantle-energy-holding-by-end-june-minister

151 Viz poznámku 122

152 Letter from the European Commission to Greenpeace European Unit, Jan Haverkamp, 19 March 2010, 19/03/2010*D/6276 B.2/MML/PLQ/id D/(2010) 125, Subject: CP 64/2009 – Constructing of a new nuclear power plant at the site „Belene“

153 Sofia Echo, 6. 11. 2006, "Billions for nuke deal in Bulgaria", http://sofiaecho.com/2006/11/06/642073_billions-for-nuke-deal-in-bulgaria
Sofia Echo 18. 1. 2008, "Belene contract signed between Bulgaria's NEC and Russia's Atomstrojexport", http://sofiaecho.com/2008/01/18/658470_belene-contract-signed-between-bulgarias-nec-and-russias-atomstrojexport

154 Sofia Echo, 22. 3. 2009, "Bulgaria in talks for Russian funding for Belene nuclear station", http://sofiaecho.com/2009/03/22/693595_bulgaria-in-talks-for-russian-funding-for-belene-nuclear-station

155 Focus Information Agency, 25. 2. 2010, "Russia may gain 80% control in Belene NPP", <http://www.focus-fen.net/index.php?id=19292&PHPESSID=jjb2brslBas8cu78cgbulq0gb0>

stavena a nerozběhne se, dokud vláda nenajde nového poradce, který vymyslí nový model financování, a především silného evropského strategického partnera.¹⁵⁶

Omezená odpovědnost provozovatelů za škodu způsobenou jadernou havárií

Veřejnou podporou, bez níž by výstavba jaderných elektráren byla prakticky nemyslitelná, je omezení odpovědnosti provozovatele v případě havárie reaktoru. Kvůli této skryté dotaci mohou provozovatelé jaderných elektráren sjednávat podstatně výhodnější pojistné smlouvy, než kdyby za škody způsobené případnou havárií ručili v plném rozsahu.

Omezení odpovědnosti provozovatelů jaderných elektráren za způsobenou škodu je formou veřejné podpory odvětví, kterou pravidla Evropské unie pro obchodování na trhu s elektřinou připouštějí. Státy střední a východní Evropy se při stanovení pravidel odpovědnosti provozovatelů jaderných elektráren řídí Vídeňskou konvencí. Ta určuje minimální částku, kterou je provozovatel povinen uhradit poškozeným, na 50 milionů eur. Odhady škod způsobených vážnou jadernou havárií se přitom pohybují v desítkách miliard eur.¹⁵⁷

Podrobné informace o omezené odpovědnosti provozovatelů jaderných elektráren za způsobenou škodu najdete ve specializované publikaci.¹⁵⁸

156 UPI, 7. 4. 2010, "Bulgaria halts nuclear plant construction", http://www.upi.com/Top_News/International/2010/04/07/Bulgaria-halts-nuclear-plant-construction/UPI-6348127065476/

157 Savage, M., Baruya, P., et Cunningham, J.: Energy subsidies in the European Union: a brief overview. EEA Technical Report 1, European Environment Agency, Copenhagen 2004

158 Sedlák, M.: Jaderná energetika s ručením omezeným, Hnutí DUHA, Brno 2008, <http://hnutiduha.cz/publikace/detail-publikace/browse/1/select-category/21/article/jaderna-energetika-s-rucenim-omezenym-pravidla-odpovednosti-za-skody-pri-pripadne-havari/>

KAPITOLA III.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O ROLI JADERNÝCH ELEKTRÁREN V ENERGETICKÉM ZÁSOBOVÁNÍ, KONCEPCÍCH A POLITICKÝCH VIZÍCH V PĚTI STÁTECH REGIONU

Následující stručný přehled slouží pro základní orientaci v energetice zemí střední a východní Evropy a k přiblížení nadstandardního postavení jaderného sektoru.

ČESKÁ REPUBLIKA

Základní charakteristiky elektroenergetického sektoru v roce 2008

Hrubá výroba elektřiny: 83,5 TWh (jaderné elektrárny 31,7 %, obnovitelné zdroje 4,4 %, elektrárny na fosilní paliva 63,8 %)

Hrubá spotřeba elektřiny: 72 TWh

Čistý vývoz elektřiny: 11,5 TWh

Instalovaný výkon: 17 724 MW (celkový instalovaný výkon jaderných elektráren 3 760 MW – Dukovany: čtyři bloky sovětské konstrukce VVER 440/213 spuštěné v letech 1985 – 1987
Temelín: dva bloky VVER 1000 spuštěné v letech 2000 – 2002)

Role jaderné energetiky v oficiálních energetických koncepcích

Návrh aktualizace státní energetické koncepce z podzimu 2009

V říjnu 2009 zveřejnilo ministerstvo průmyslu a obchodu návrh aktualizace státní energetické koncepce. Podpora rozvoje jaderné energetiky patří společně s rozšiřováním těžby hnědého uhlí k hlavním rysům tohoto strategického dokumentu. Tvrzení ministerských úředníků z devadesátých let, že si společnost musí vybrat mezi rozvojem jaderné energetiky a devastací severních Čech povrchovými doly, spadlo pod stůl.

V koncepci nechybí prodloužení životnosti stávajících jaderných bloků na 50 až 60 let. Podstatná je ovšem podpora urychlení výstavby nových bloků. Podporovány mají být reaktory třetí a čtvrté generace (ministerstvo předpokládá úspěšné dokončení jejich vývoje). Počet nových bloků ministerstvo neupřesňuje, pro rok 2050 ovšem počítá zhruba s dvojnásobnou produkcí jaderných elektráren ve srovnání s dneškem a zvažuje také výstavbu jaderných elektráren v nových lokalitách (Blahutovice, Tetov). Do roku 2030 se má jádro stát dominantním zdrojem elektřiny v ČR.

Podporou výstavby nových reaktorů ovšem jaderně rozvojové záměry českého ministerstva průmyslu nekončí. Koncepce se vyslovuje pro otevírání nových uranových dolů, výstavbu závodu na obohacování uranu či zařízení na přepracování vyhořelého paliva. V oblasti výzkumu a vývoje patří k prioritám jaderná fúze či transmutační technologie. V horizontu dvaceti let uvažuje o nasazení malých jaderných zdrojů pro teplotenské využití.

Tento silně projaderný návrh předložilo ministerstvo v době, kdy vládl úřednický kabinet, který neměl mandát na jeho schválení. Nové vedení ministerstva proto v nynější povolební politické vládě bude zpracovávat vlastní koncepci. Není ovšem pravděpodobné, že by v částech, které se týkají jaderné energetiky, došlo ke změnám zásadního charakteru. Ministrem průmyslu se po volbách v roce 2010 stal Martin Kocourek, který dosud vykonával funkci předsedy dozorčí rady polostátního energetického monopolu ČEZ, kde společně s managementem firmy výstavbu jaderných bloků silně prosazoval. Hlavní rys kon-

cepčního návrhu prudkého jaderného rozvoje vznikly před pádem středopravicové vlády v roce 2008, kdy byl ministrem Martin Říman, současný šéf poradců premiéra.

Dosavadní energetické koncepce

Také dosud platná Státní energetická koncepce schválená v roce 2004 počítá s rozvojem jaderné energetiky, ovšem podstatně skromnějším než návrh z roku 2009. Doporučený scénář předpokládá zvýšení produkce jaderných elektráren do roku 2030 o 50 % oproti současnému stavu, což zhruba odpovídá zvýšení instalovaného výkonu o 1200 MW. Na druhou stranu koncepce počítá s útlumem uranového průmyslu.

Starší energetické koncepce vznikaly před uvedením prvních dvou bloků JE Temelín do provozu. V odvětvích, které se zabývaly jadernou energetikou, doporučovaly dokončení stavby a spuštění těchto reaktorů. Možnost výstavby nových bloků vůbec nezmiňovaly.

Předložený bezjaderný scénář

Na jaře 2010 představila koalice nevládních organizací (Hnutí DUHA, Greenpeace, Calla, Veronica a Centrum pro dopravu a energetiku) koncepci rozvoje české energetiky s názvem Chytrá energie. Koncepce ve svém progresivním scénáři počítá s razantním omezením emisí skleníkových plynů a zároveň s postupným odstavením všech stávajících jaderných reaktorů po uplynutí doby plánované životnosti (bez budování nových).

Chytrá energie staví především na důsledném využití potenciálu obnovitelných zdrojů a energetické efektivity. V případě výroby elektřiny počítá na základě výsledků podkladových studií s domácím potenciálem obnovitelných zdrojů na úrovni 50 TWh. Předpokládá rovněž zapojení České republiky do mezinárodních projektů využívání obnovitelných zdrojů, část spotřeby elektřiny (cca 10 TWh) má být pokryta dovozem ze zahraničí (mořské větrné farmy, později solární elektrárny v severní Africe). Pro naplnění progresivního scénáře je také nezbytný zákon o závazném snižování emisí skleníkových plynů, ekologická daňová reforma či nastavení pravidel pro obchod s emisními povolenkami.

Postoje klíčových představitelů

Uvažování českých politiků o jaderné energetice lze ukázat na citacích z programových dokumentů. V programovém prohlášení pravicové vlády jmenované v létě 2010 je uvedeno: „Vláda bude podporovat výstavbu nových bloků jaderné elektrárny Temelín a modernizaci jaderné elektrárny Dukovany.“ Úplně stejnou deklaraci obsahoval i předvolební program nejsilnější opoziční strany.

Z významnějších politických stran se k jaderné energetice staví kriticky pouze v současné době mimoparlamentní Strana zelených. V letech 2006 až 2009 zelení z pozice vládní koaliční strany brzdili rozvoj jaderných projektů.

Významní političtí představitelé jsou v propagaci jádra i osobně aktivní. Jako příklad mohou posloužit projevy tehdejšího premiéra Mirka Topolánka na setkáních Evropského jaderného fóra, pořádaného Českou republikou a Slovenskem. Předseda vlády zde například tvrdil, že problém jaderného odpadu je technicky vyřešen.¹⁵⁹ Perličkou je pak iniciativa současného ministra životního prostředí Pavla Drobila, který hodlá radě ministrů EU navrhnout, aby jadernou energetiku zařadila mezi obnovitelné zdroje.¹⁶⁰

Vliv jaderného průmyslu

ČEZ, dominantní česká energetická firma většinou vlastněná státem (vláda má 70 % podíl na hlasovacích právech), výstavbu jaderných elektráren silně preferuje. Součástí Skupiny ČEZ je od roku 2005

159 http://ec.europa.eu/energy/nuclear/forum/meetings/2008_may_en.htm

160 Drobil vzkazuje do Bruselu: jádro je obnovitelný zdroj, <http://hn.ihned.cz/c1-46394170-drobil-vzkazuje-do-bruselu-jadro-je-obnovitelny-zdroj>

i Škoda Praha, firma, která byla při výstavbě Temelína v devadesátých letech generálním dodavatelem technologie. Současný generální ředitel ČEZ přišel do firmy z vedení plzeňského Škoda Holdingu, významného dodavatele zařízení pro nejaderné části Temelína.

V létě 2009 vypsal ČEZ výběrové řízení na výstavbu dvou nových reaktorů v Temelíně s opcí na tři další bloky v jiných evropských elektrárnách. Do fáze zpracování nabídek se kvalifikovaly firmy Areva, Westinghouse a Atomstrojexport.¹⁶¹

Silným průmyslovým podnikem s jadernou orientací je Škoda JS, která se specializuje na výrobu zařízení pro jaderné elektrárny. Firmu vlastní ruský koncern OMZ, dosud ji však řídí čeští manažeři. Škoda JS se v konsorciu s Atomstrojexportem hlásí do zmíněného tendru, který ČEZ vypsal na výstavbu dvou nových jaderných bloků v Temelíně. Přitom deklaruje, že v případě úspěchu zajistí, aby 70 % dodávek pro výstavbu připadlo českým firmám.

Významnou odbornou autoritu představuje Ústav jaderného výzkumu Řež. Za zmínku stojí, že ČEZ vlastní nadpoloviční většinu (52,4 %) akcií ústavu. Dalšími významnými akcionáři jsou Slovenské elektrárne a Škoda JS.

SLOVENSKO

Základní charakteristiky elektroenergetického sektoru v roce 2009 (po odstavení dvou bloků v JE Jaslovské Bohunice podle přístupové smlouvy k EU)

Hrubá výroba elektřiny: 26,1 TWh (jaderné elektrárny 54 %, obnovitelné zdroje 18 %, elektrárny na fosilní paliva 28 %)

Hrubá spotřeba elektřiny: 27,4 TWh

Čistý dovoz elektřiny: 1,3 TWh

Instalovaný výkon: 7 101 MW (celkový instalovaný výkon jaderných elektráren 1 820 MW: JE Jaslovské Bohunice 2 bloky sovětské konstrukce VVER 440/213 spuštěné v letech 1984 – 1985, JE Mochovce dva bloky VVER 440/213 s výkonem zvýšeným na 470 MW spuštěné v letech 1998 – 2000)

Role jaderné energetiky v oficiálních energetických koncepcích

Nejaktuálnějším vládním strategickým materiálem je Strategie energetické bezpečnosti zpracovaná ministerstvem hospodářství a schválená vládou Roberta Fica v roce 2008. Pasáže o jaderné energetice jsou v souladu se silně projadernou orientací premiéra a odpovědného ministra: „Jadrové elektrárny budou aj naďalej tvoriť základ v bilancii ES (elektrizačnej sústavy) SR, ako významný prvok pri zaisťovaní bezpečnosti zásobovania elektrinou a trvaloudržateľného rozvoja. Základným predpokladom pre zabezpečenie dostatku elektriny v dlhodobom výhľade je dostavba 3. a 4. bloku jadrovej elektrárne Mochovce. Dokončenie jadrovej elektrárne v Mochovciach predstavuje vynaloženie najnižších nákladov na zabezpečenie spotreby elektriny pri nízkych dosahoch na zdravie a životné prostredie.“ Zda je dostavba třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce skutečně tou nejvýhodnější možností pro zajištění instalovaného výkonu ale není doloženo žádným porovnáním (podrobněji v textu Pavola Širokého na straně 14).

Mezi priority strategie patří výstavba nového bloku s výkonem 1200 MW v Jaslovských Bohunicích a posouzení možnosti výstavby nové jaderné elektrárny na východě Slovenska u obce Kečerovce.

¹⁶¹ Více informací o temelínském tendru a jeho účastnících najdete v infolistu Hnutí Duha na adrese http://chytraenergie.info/images/stories/drahy_atom_www-1.pdf.

Postoje klíčových představitelů

Pro expremiéra a současného vedoucího představitele opozice Roberta Fica byl rozvoj jaderné energetiky klíčovou prioritou vlády a osobně se pro něj angažoval. V nové vládní koalici utvořené po volbách v roce 2010 panuje shoda o potřebě dostavby třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce, výstavbu nového bloku představitelé vlády podmiňují pokrytím investičních nákladů ze soukromých zdrojů.

Vliv jaderného průmyslu

Pro Enel, většinového vlastníka společnosti Slovenské elektrárne, nepředstavují jaderné elektrárny rozhodující součást jeho portfolia. Během privatizace hodnotila firma dostavbu třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce kriticky, přistoupila k ní až ve chvíli, kdy slovenská vláda převzala část ekonomických rizik (podrobněji v textu Pavla Širokého na straně 15).

Významný vliv na politické rozhodování mají dodavatelé jaderných elektráren. Například předseda představenstva firmy Enesco, dodavatele výstavby JE Mochovce, Vladimír Práznovský, pracoval jako hlavní energetický poradce premiéra Fica. Stanovisko EIA na dostavbu třetího a čtvrtého bloku v JE Mochovce pak zpracoval Ján Timulák, generální ředitel firmy Decom, dceřinné společnosti VUJE, významného dodavatele stavby v Mochovcích.

MAĎARSKO

Základní charakteristiky elektroenergetického sektoru v roce 2008

Hrubá výroba elektřiny: 39,1 TWh (jaderné elektrárny 37 %, obnovitelné zdroje 6,5 %, elektrárny na fosilní paliva 56,5 %)

Hrubá spotřeba elektřiny: 43,0 TWh

Čistý dovoz elektřiny: 3,9 TWh

Instalovaný výkon jaderné elektrárny Paks: 2000 MW (čtyři bloky sovětské konstrukce VVER 440/213 spuštěné v letech 1982 – 1987)

Role jaderné energetiky v oficiálních energetických koncepcích

Podle energetické koncepce z roku 2008 má jaderná energetika i nadále hrát významnou roli v energetickém zásobování Maďarska. Měly by pokračovat práce na prodloužení životnosti reaktorů v elektrárně Paks. Vláda také předpokládá zpracování analýzy o možnostech výstavby nové jaderné elektrárny. Dalším koncepčním krokem pak má být urychlení prací na přípravě úložiště jaderných odpadů. Vláda rovněž doporučuje zapojení Maďarska do mezinárodních výzkumných programů, které testují možnosti energetického využití vyhořelého paliva.

Předložené bezjaderné scénáře

Strategie udržitelné energetiky zpracovaná společností Energia klub¹⁶² z roku 2007 stejně jako maďarská verze Energy (r)evolution Greenpeace¹⁶³ počítají s ukončením provozu všech jaderných reaktorů v zemi po roce 2020. Obě práce rovněž představují scénáře rozvoje obnovitelných zdrojů a energetické efektivity, které zajistí potřebné snížení emisí skleníkových plynů do roku 2050.

162 Kompletní text v maďarštině lze stáhnout <http://www.energiaklub.hu/dl/kiadvanyok/fes.pdf>

163 Energia (forradalom), www.greenpeace.hu

Postoje klíčových představitelů

Tři ze čtyř parlamentních stran otevřeně podporují využívání jaderné energie. Ekologicky orientovaná strana Lehet Más a Politika akceptuje prodloužení životnosti elektrárny Paks v případě dodržení bezpečnostních podmínek, ale odmítá výstavbu nových bloků. Vládní strana rozvoj jaderné energetiky podporuje, její ministr životního prostředí se však k jádru vyjadřuje kriticky.

Premiér Viktor Orbán uvedl v listopadu 2009 po setkání s Vladimírem Putinem, že ruské firmy by měly zajistit klíčové dodávky pro prodloužení životnosti elektrárny Paks a potenciálně i při výstavbě nových bloků.

Vliv jaderného průmyslu

Jaderné plány aktivně prosazují především představitelé elektrárny Paks a jejího vlastníka – státní energetické firmy MVM, stejně jako pracovníci Institutu jaderného výzkumu. Jejich vliv na rozhodování vlády a parlamentu je nepochybný, podílejí se i na zpracování koncepčních dokumentů státu v oblasti energetiky.

POLSKO

Základní charakteristiky elektroenergetického sektoru v roce 2007

Hrubá výroba elektřiny: 159,3 TWh (uhelné elektrárny 93 %, obnovitelné zdroje 3,7 %, elektrárny na ostatní fosilní paliva 3,3 %)

Hrubá spotřeba elektřiny: 154,0 TWh

Čistý vývoz elektřiny: 5,3 TWh

Polsko neprovozuje žádný jaderný reaktor.

Role jaderné energetiky v oficiálních energetických koncepcích

Návrh energetické koncepce předložený ministerstvem hospodářství v roce 2008 neobsahoval plán rozvoje jaderné energetiky.

Předložené bezjaderné scénáře

V prosinci 2009 představil Institut pro trvale udržitelný rozvoj (Instytut na rzecz ekorozwoju) studii Alternativy polské energetické politiky do roku 2030 (Poland's alternative energy policy until 2030). Studie porovnává scénáře, při jejichž naplnění by Polsko snížilo emise skleníkových plynů o 50 % do roku 2030. Náklady na bezjaderný scénář postavený především na vyšší efektivnosti a rozvoji obnovitelných zdrojů odhadují autoři jako srovnatelné s variantou náhrady uhelných elektráren jadernými.

Postoje klíčových představitelů

Současný předseda vlády Donald Tusk se osobně angažuje ve prospěch výstavby jaderné elektrárny, přípravné práce byly zahájeny z jeho iniciativy. Úsilí vlády a energetického průmyslu o vybudování jaderné elektrárny přitom nemá oporu v koncepčních dokumentech.

Část politického spektra s rozvojem jaderné energetiky nesouhlasí, ale nevystupuje aktivně proti přípravě projektu (Polská rolnická strana) nebo nemá významný vliv (zelení).

Vliv jaderného průmyslu

Významný vliv na utváření projaderné orientace polských politických špiček měly mediální a publikační aktivity pracovníků jaderného výzkumu. Na výstavbě jaderné elektrárny má velký zájem dominantní energetická společnost PGE, která by tak upevnila své monopolní postavení. Post vládního zmocněnce pro výstavbu jaderné elektrárny zastává Hanna Trojanowska, dřívější ředitelka odboru jaderné energetiky ve společnosti PGE.

BULHARSKO

Základní charakteristiky elektroenergetického sektoru v roce 2009

Hrubá výroba elektřiny: 42,8 TWh (jaderné elektrárny 34 %, obnovitelné zdroje 8 %, elektrárny na fosilní paliva 58 %)

Hrubá spotřeba elektřiny: 35,1 TWh

Čistý vývoz elektřiny: 7,7 TWh

Instalovaný výkon jaderné elektrárny Kozloduj: 1 906 MW (dva bloky VVER 1000/320 spuštěné v letech 1987 a 1991)

Role jaderné energetiky v oficiálních energetických koncepcích

Bulharsko nemá energetickou koncepci v obvyklé formě. Parlament schvaluje vládou předložený přehled energetických projektů. Výstavba nových reaktorů v seznamu nikdy nechybí. Ovšem v roce 2010 začala bulharská vláda pracovat na přípravě národní energetické strategie, která by měla během roku 2011 projít posouzením vlivu na životní prostředí podle SEA.

Postoje klíčových představitelů

Rozvoj jaderné energetiky má výraznou podporu napříč politickým spektrem. Současná vláda sice odhalila ekonomická rizika dostavby jaderné elektrárny Belene, ale vyvíjí značné úsilí, aby sehnala zahraniční kapitál a projekt dokončila. Premiéra Bojko Borisova motivuje k podpoře projektu potřeba dobrých vztahů s Ruskem a tlak silných frakcí jeho strany (GERB – Občané za evropský rozvoj Bulharska). Zejména skupiny kolem předsedkyně parlamentu Cecky Cačevy a europoslance Vladimira Uručeva výstavbu reaktorů silně prosazují. Na druhé straně premiér Borisov nezpochybňuje kritické analýzy ministra financí Simeona Djankova, který upozorňuje na negativní dopady projektu Belene na bulharskou ekonomiku. Projekt kritizuje také pravicová Modrá koalice, na jejíž podpoře je současná vláda závislá.

Za zmínku stojí osobní aktivity prezidenta Georghy Parvanova, který jadernou energetiku aktivně podporuje. Prezident osobně i další představitelé sociálně demokratické (dříve komunistické) strany, která jej do úřadu nominovala, iniciovali oživení projektu Belene v roce 2002. Čelní sociální demokraté jako bývalý premiér Sergej Stanišev a ministři energetiky Dimitrov a Ovčarov patří k hlavním zastáncům dostavby Belene. Důležitou roli přitom sehrává propojení bulharské sociální demokracie s ruskými politickými špičkami.

Vliv jaderného průmyslu

Provozovatel jaderných reaktorů, společnost NEK, fakticky rozhoduje o směřování bulharské energetiky. Strategické informace a rozhodnutí manažerů vláda přijímá bez výhrad.

Ruská firma Atomstrojexport, hlavní dodavatel projektu jaderné elektrárny Belene, se smluvně zavázala, že 30 % zakázek zadá bulharským subdodavatelům. To znamená příležitost pro politicky

vlivné firmy, jako jsou Enemona a Eurobuild. Nadstandardní vztahy s bulharskými politiky má také firma Worley-Parsons Bulgaria, která by pro Belene zajišťovala technické konzultace. Ohrožení lukrativních zakázek bylo patrně jednou z příčin výhrůžek, kterým byli vystaveni odpůrci projektu v letech 2005 a 2008.

Rosatom, mateřská firma Atomstrojexportu, využívá ke zvýšení tlaku na bulharskou vládu ve prospěch projektu Belene i další ruské firmy, například LukOil. Dostavba Belene tak přichází i na pořad jednání o dodávkách zemního plynu, výstavbě plynovodu South Stream nebo ropovodu Burgas – Alexandropolis.

O AUTORECH

Jan Haverkamp působí v rámci kampaně "dirty energy" v EU pobočce Greenpeace v Bruselu. V minulosti působil jako poradce a aktivista při rozvoji environmentálních organizací ve střední a východní Evropě a intenzivně se zabýval otázkami jaderné energetiky v zemích regionu. Jan Haverkamp získal akademické vzdělání v oblasti biochemie, jaderné fyziky, ochrany životního prostředí a psychologie.

Zbigniew M. Karaczun vyučuje na Fakultě ochrany životního prostředí Varšavské university a působí jako předseda mazovské sekce organizace Polský ekologický klub. Vystudoval zemědělství, udržitelný rozvoj a politiku ochrany životního prostředí. Vedle expertního angažování v rámci Klimatické koalice polských nevládních organizací, působil v týmu Ministerstva životního prostředí hodnotící dopady státních rozvojových strategií na životní prostředí.

Petko Kovachev je vzděláním ekonom a působí jako výkonný ředitel Green Policy Institute a analytik a aktivista v oblasti životního prostředí a energetiky. Zasaduje se za rozvoj alternativní energetické politiky Bulharska, která by oslabilo jeho závislost na fosilních palivech, jaderné energetice a dovozu energetických surovin z Ruska.

András Perger vystudoval geografii a ochranu životního prostředí. Od roku 2002 je členem maďarské nevládní organizace Energiaklub, kde se specializuje na otázky jaderné energetiky a maďarské energetické politiky. Je autorem několika publikací k tématu a působil také jako poradce předsedy zvláštního výboru maďarského parlamentu, který se zabýval vyšetřováním okolností havárie v jaderné elektrárně Paks v roce 2003.

Karel Polanecký od poloviny devadesátých let spolupracoval na řadě projektů v oblasti energetiky a klimatu pro nevládní organizace a komerční firmy. Dlouhodobě spolupracuje s programem Energie Hnutí DUHA na koordinaci projektů úspor energie a kampaních. V letech 2007 a 2008 pracoval jako vedoucí energetických a klimatických kampaní Greenpeace Slovensko. Jako autor nebo editor se podílel na vzniku řady publikací s tématem energetiky a klimatu.

Pavol Široký koordinuje síť Slovenská klimatická koalícia, sdružení nevládních organizací, které se věnují tématu klimatických změn. Od roku 1994 do současnosti pracuje jako koordinátor Programu energie v občanském sdružení ZA MATKU ZEM, jehož je současně předsedou. V minulosti pracoval jako asistent energetické kampaně Greenpeace Slovensko, WISE Slovensko (World Information Service on Energy) a v síti AGREE.NET. Od roku 2003 koordinačně působí v slovenské části sítě Nuclear Waste Watch.

Energie budoucnosti?

Jaderná energetika ve střední Evropě

Editoři: Karel Polanecký, Jan Haverkamp

Tuto publikaci si můžete stáhnout na www.cz.boell.org
nebo objednat na adrese info@cz.boell.org

Heinrich-Böll-Stiftung se ve spolupráci s Hnutí DUHA a českou pobočkou mezinárodní organizace WISE pokusila podrobněji popsat příčiny a projevy výjimečného postavení jaderné energetiky v zemích střední a východní Evropy. Výsledkem je předkládaná publikace, která obsahuje příspěvky od expertů z pěti zemí regionu: České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska a Bulharska.

Heinrich-Böll-Stiftung
PRAHA

Opatovická 28, CZ – 110 00 Praha 1

T +420 251 814 173 **F** +420 251 814 174 **E** info@cz.boell.org **W** www.cz.boell.org